

## ODLOČITI SE JE TREBA

V zadnjem času smo priče boja, ki je izbruhnil med dvema katoliškima skupinama. Spoprijeli sta se dve borbeni skupini in to akademska skupina Stražarjev, ki se zbira okrog lista »Straža v viharju« in ki jo vodi bogoslovni profesor dr. Lambert Ehrlich, ter skupina, ki jo poznajo pod imenom Mladcev, ki izdaja stanovski list za dijake »Mi mladi borci« in ki ji je duhovni vodja profesor Ernest Tomc.

Točen poznavalec razmer v obeh skupinah je že dolgo časa vedel za tiho nasprotovanje, ki je tlelo pod na videz korektnim razmerjem med njima, vendar je tudi vedel, da se to razmerje ne bo dalo dolgo časa obdržati z zgolj zunanjo akcijsko skladnostjo, to je s skladnim napadanjem skupnih nasprotnikov. Zato je nujno prišlo do medsebojnega preloma na prvem vprašanju, ki je važno za njun nadaljnji obstoj.

Kje se razhajata obe skupini? Skupina prof. Tomca zagovarja načelo, naj se katoliški akademiki organizirajo v stanovskih društvih, pri čemer se sklicuje na 88. člen papeške okrožnice »Quadragesimo anno«, člen, ki govori v njem papež Pij XI. o stanovski preureditvi človeške družbe ne samo v javnopравnih korporacijah, ampak tudi v zasebnopravnih organizacijah, opira pa se tudi na neko željo, ki jo je isti papež izrekel na naslov katoliških akademikov. Pristaši prof. dr. Ehrlicha se vneto upirajo takemu sklicevanju in dotični člen okrožnice ter omenjeno papeževo željo drugače razlagajo. Ljubljanski škof dr. G. Rožman je s svojim pismom na katoliška društva (datirano z začetkom oktobra) skušal spor rešiti tako, da se je postavil na stanovsko stališče, to je na stran prof. Tomca. Zanimivo je pri tem, da se škof dr. Rožman v tej svoji rešitvi ne sklicuje na papeževe besede in želje, kar daje sporu posebno obeležje, ampak svojo rešitev utemeljuje »iz stvari same«, »ne glede na to, ali se je kakšna avtoriteta za to izjavila ali ne«. Pristaši prof. Ehrlicha objavljajo to škofovo pismo v svojem listu,<sup>1</sup> obenem pa nadaljujejo debato o stanovstvu ter pozivajo bralce, »naj nihče ne misli, da je v tej debati katera koli ost proti pismu gospoda škofa«.

Mi doslej nismo niti beležili delovanja obeh skupin niti nismo odgovarjali na njune združene napade na našo revijo, ker smo mnenja, da je njuno stališče tako apriorno in gledanje na živ-

<sup>1</sup> »Straža v viharju«, VII. str. 6. (24. X. 1940).

ljenje tako ozko, da bi nas razpravljanje z njimi odmikalo od vseh važnih življenjskih problemov, ki terjajo odgovora. Ob tem sporu pa smo vseeno dolžni povedati svoje mnenje, in to ne samo kot kronisti, ki brezosebno beležijo dejstva in gradivo, da se nekoč iz njega dvigneta smisel in nesmisel, ampak tudi kot odgovorni ljudje, ki jim je brezpogojno do zdravih osnov vsega slovenskega življenja. Ker torej meče ta spor svojo senco dalje nego to priznavata sporni skupini sami in kakor si to misli površen opazovalec, čutimo svojo dolžnost, da v korist slovenstva zavzamemo jasno stališče do spora in do vsega, kar iz spora izvira. Zato nam je najprej ugotoviti sledeča dejstva.

Predvsem vidimo, da vsi tisti, ki so se dvignili iz vrst slovenskih katoličanov z namenom, da postanejo edini branilci katoliške pravovernosti, niso sami med seboj edini in ne predstavljajo enotnih pogledov na metodo, s katero naj branijo katoliško skupnost. Zato je očitno, da ta njihov izstop v slovenski javnosti ne razodeva pravega in zato nujno enotnega pojmovanja verske dejavnosti ter skupnosti, to se pravi, tiste skupnosti, ki so jo oboji prav proti svojim »nepravovernim« nasprotnikom tako ostro načelno postavljali. Prav zaradi te razcepljenosti manjka obema skupinama važna upravičenost do polaščanja edine pravovernosti, ki sta si jo v vseh nastopih in izrazih tako glasno prisvajali.

Če pa spor še natančneje pogledamo, opazimo v svoje presenečenje, da to, kar vidimo, niti ni nesporazum v pojmovanju verske dejavnosti, ampak borba za vodstvo. Pri obeh skupinah ugotovimo namreč, da se predajata nezadržani rivalski tekmi, ki v njej ne varčujeta s strastnimi očitki zlorabe, neiskrenosti in strujarstva, kar priznava celo »Straža v viharju«, ko pravi, da »je prav lahko možno, da nezdravi pojavi na eni strani izzovejo nezdravo reakcijo na drugi strani«. Dejansko gre torej res za nezdrave pojave, ki pa seveda niso individualni, kakor se opravičuje ista »Straža v viharju«, marveč so splošni in simptomatični. Če skupini tvegata tako strastne napade, je jasno, da jima gre predvsem za prvenstvo v vodstvu, ne pa za nesebično službo katoliški skupnosti. Kajti, če bi jima šlo za resnično korist krščanstva, bi sploh ne prišlo do javnega spopada, če pa bi prišlo, bi se ta spor v javnosti gotovo pokazal v drugačni obliki. Iz tega spoznanja sledi takoj novo: dejstvo, da se moreta obe skupini tako lahko predajati taki »medsebojni tekmi«, jo okrinkati s čistimi verskimi nameni in se spričo neutajljivega spora tolažiti, da ju kljub vsemu družijo »skupna molitev, skupna Evharistija, skupna Cenkev«, je razumljivo le, kadar ugotovimo, da se volja obeh skupin hrani bolj iz političnih kakor iz verskih nagibov.

V tej luči dobi njun predmet spora — čeprav se zdi še tako slučajen — svoj določen funkcijski pomen. Stališči za in proti stanovskemu načelu ne izvirata iz stvari same, iz stvarnega upoštevjanja in stvarnega zavračanja stanovske ideje, ampak iz ne-

česa drugega, namreč iz koristi, v koliko stanovska ideja lahko pomaga eni ali drugi skupini pri doseganju vodstvenega mesta. Skupina prof. Tomca uporablja stanovsko načelo v društvih zato, da bi si z njo pridobila monopol nad katoliškimi organizacijami in s tem vodstvo v vsej tako imenovani katoliški skupnosti, skupina prof. dr. Ehrlicha pa se bori proti stanovskemu načelu zato, da bi si s stanovskim načelom ne zaprla dohoda do vodstva in moči. Te ugotovitve so razvidne iz vsega načina boja in jih nobena patetična izjava ne more ovreči.

Toda v nečem se gledanje teh dveh skupin na stanovščino za enkrat vendarle razlikuje. Čeprav je mogoče, da bo v neki novi, ugodnejši poziciji tudi stališče Stražarjev postalo prav tako brezkompromisno stanovsko kakor je stališče Borcev, moramo ugotoviti, da je stališče prof. Tomca še posebno preračunano. To važno spoznanje — spoznanje, ki bi stražarskemu stališču dalo drugo luč, če bi ga mogli privzeti, seveda — pravi, da se v načelu stanovske specializacije, kakor jo zagovarja prof. Tomc, odkriva preračunana volja konservativnega organizatorja, ki hoče z delitvijo na stanove, to se pravi z zgolj stanovskim gledanjem, odmakniti zavest mladih slovenskih ljudi od glavnih in perečih vprašanj sodobnega življenja in od jasnih odgovorov nanje. Taki jasni in pravi odgovori so korporativističnemu eksponentu sedanjne družbe namreč nevarni. Prav tu je bistvo vprašanja. Vemo namreč, da današnja stanovska ali korporativistična ideja predstavlja le novo priložnost, da lahko zastopniki sedanjega družabnega reda hlinijo pripravljenost za resnično reševanje družabnih in z njimi zvezanih vprašanj. Isto spoznanje, ki ga z lahkoto dobimo o korporativizmu kot kompromisnem socialnem sistemu, ki hočejo z njim politični in socialni konservativci nasiti volka in obenem ohraniti ovco živo, se nam pokaže zdaj tudi iz slovenskega »stanovskega« predloga. Z njim hočejo namreč na eni strani popolnoma ogreti katoliško mladino za stanovsko in strokovno izobrazbo ter z njo doseči katoliško oblikovanje pravnikov, filozofov, zdravnikov itd., na drugi strani pa jih kar mimogrede usposobiti za vodstvo javnega življenja, to se pravi, za reševanje splošnih problemov človeštva; že omenjeno škofovo pismo pa celo pravi, da je bavljenje z vsemi mogočimi problemi luksus. Tudi pod tem kulturnim vidikom se potrjuje dejstvo, da je stanovščina samo pretveza, kako obdržati katoliško mladino v dosedanji povezanosti z reakcijo in kako z njihovo pomočjo ohraniti ves dosedanji red. S tem pa se že tudi dotaknemo splošne slovenske problematike.

Ni nam namreč mogoče ostati le pri tem primeru, »kajti vse to je samo zunanji pojav, ki zakriva veliko globlji problem, ki ne zadeva samo akademike, ampak ves slovenski narod«, kakor pravi »Straža v viharju« (l. c.). To pa se ne pravi nič drugega

kakor to, da je pojav kompromisa, ki predstavlja jedro stanovske ideje, obenem jedro vsega današnjega slovenskega delovanja, da je splošen slovenski pojav in zato usodnega pomena za slovenstvo. Pomeni pa še težjo ugotovitev, da je ta pojav že prešel v zavest vodilnih plasti in jim postal preračunano sredstvo v obvladovanju položajev. To se je dogodilo v vseh vodilnih plasteh, med vodilnimi ljudmi vseh svetovnih nazorov, posebno pa med kristjani, kar smo videli deloma že iz gornjega primera. Da pa to popolnoma ugotovimo, nam je treba le pogledati okrog sebe, da spoznamo, kako se obnaša vodilni slovenski kristjan v tistih stvareh, ki se tičejo človekove svobode, osebnega in družbenega napredka.

Najprej opazimo čudno dejstvo, da vodilnih kristjanov ni videti med borci za elementarne človekove pravice in med branitelji resničnih človekovih koristi. Posebno zadnjih dvajset let nam zgovorno priča, kako je padalo zdravo človeško bistvo v vseh političnih, gospodarskih in celo kulturnih akcijah, kako so padale prave zahteve raznih njihovih programov in kako se je bistveno vedno bolj zamenjavalo z nebistvenim. V vseh teh izrazih so ti ljudje pokazali ne samo, da nimajo razmerja do slovenstva in do njegove največje stvarnosti, ampak da ga nimajo niti do življenja kot takega. V njih zastoj iščemo sledove celotne in resnične skrbi za sedanjo usodo slovenskega človeka in naroda. Če pa se kje pokažejo naporji za iskreno reševanje vprašanj, se to zgodi v tako zmedeni obliki, da je tipičen primer mešanja stališč, kajti enim gre v versko indiferentnih zadevah za nasilno versko stališče, drugim gre v tehničnih stvareh za moraliziranje, tretjim za obdržanje oblasti za vsako ceno, četrtim pa za vse troje. In čeprav hočemo v teh spoznanjih ugotoviti predvsem nedoslednost življenjskega stališča v kristjanih kot nosilcih družbenih, političnih in kulturnih akcij, lahko podobno slabljenje ugotovimo celo v njihovem verskem bistvu samem. Problem je torej vsestransko odprt in človeško splošen, kajti vsa nemoč izvira na koncu koncev iz kristjana kot človeka.

Zato moremo z vso mirnostjo postaviti trditev, da slabost slovenskega kristjana, odločujočega predstavnika slovenstva, obstaja v nesposobnosti, da bi se postavil na naravne in celotne človeške osnove, iz njih živel ter se udejstvoval v območju najpotrebnejšega. Imenujmo vendar že enkrat stvari s pravim imenom in ne pomagajmo si iz zadrege z raznimi protestantizmi in ne vem kakšnimi modernizmi, ki naj so zamajali temelje naše zavesti in etike.

Če se postavimo na ta vidik, potem moramo na tej ravnini priznati, da živita danes v glavnem dva tipa ljudi. Prvi predstavlja človeka, ki duhovno propada, individua, ki ne napreduje več, ampak le še drži nekoč zavzete položaje, človeka, ki izgublja razmerje do resničnosti, ker mu začenja primanjkovati



osnovne človeške sproščenosti; človeka, ki se zaradi tega začinja oklepiti koristi in nanje vezati svojo življenjsko misel. Drugi človek predstavlja njegovo nasprotje, duhovno napredujoče bitje, stvariteljsko razpoloženo do vsega, kar biva, ter pripravljeno tvegati, ker je v jedru svobodno, to se pravi, ker živi iz spoznanja, da je bistvo življenja v ustvarjanju, v izpopolnjevanju, ne pa v navezanosti na koristi vladajočega reda. V zgodovini je njuno delovanje razvidno iz razlike med željo po napredovanju in teženjem po varnosti.

V slehernem človeku je sicer naravno teženje po stalnosti, vendar je pri konservativnem človeku nagnjeno v pomirjevanje in opravičevanje, medtem ko je pri resnično progresivnem človeku dvignjeno v zaupanje, izpostavljenost in tveganje. Danes je še posebej jasno, da glavna vprašanja človekove usode krožijo okrog polarnosti: vizija in odločitev, spoznanje in dej, premišljevanje in ljubezen. V luči te jasnosti bomo doumeli, zakaj je poleg drugih vzrokov bila človeška nemoč kristjanov odločilnega pomena v razvoju zadnjih evropskih desetletij in zakaj je imela tako velike posledice tudi za slovensko življenje.

Nosilci evangeljske vere so dolžni dosegaati versko odrešenje z ljubezenskimi dejanji, ki se edino z njimi potrjuje resničnost. Edino s tako krščansko dialektiko bi se lahko postavili na zakonitosti človeške narave. Gratia supponit naturam. Krščanstvo lahko napreduje le takrat, če se postavlja v zgodovinsko območje in na sile človekove narave, človekova narava sama pa je najbolj stvariteljska v svojem celotnem naponu, v celotni zavzetosti. S tem, da so kristjani izgubljali čut za svojo naravo in človečnost, so se nujno začeli odtegovati življenjskemu engagementu in zanašati na načelno stran krščanske resnice. S tem so ustvarili razkol, na eni strani pragmatizem, na drugi spiritualizem.

Oba, pragmatizem in spiritualizem, sta izraz kristjana, ki se je rešil nadležne življenjske obveznosti, ki mu jo postavlja na eni strani zgodovina, na drugi pa evangeljska zapoved ljubezni. Tak kristjan je postal meščan, to je človek brez čuta za bit in ljubezen, predstavnik statičnih sil v človeški družbi, nosilec njenih konservativnih idej, zastopnik reakcije.

Usodno je, da je kristjan kot meščan nevarnejši od liberalnega meščana,

Tako duhovno meščanstvo namreč ni le vezanje verske in posvetne oblasti, tudi ni le izrabljanje najrazličnejših sredstev v dosego socialnega učinka, ampak je metafizično hlepenje po moči in oblasti. Duhovni meščan je torej zato negativnejši od liberalnega meščana, ker v sebi spretno združuje meščanstvo in metafizično strast, zato tip duhovnega meščana ni naraven, ampak demoničen tip. Zato je najhujša tista socialna reakcija, ki ima za podlago duhovno reakcijo. Taka reakcija je

namreč na videz zelo razgibana in vzbuja celo videz naprednosti. Toda v tem dejstvu leži ravno njeno najhujše bistvo.

Tu pa leži tudi tragika slovenskega zgodovinskega življenja, v kolikor ležijo njega vzroki v odgovornostni sferi klerikalizma. Življenjski uspeh posameznega človeka ali naroda je namreč odvisen od njegovega sproščenega razmerja do življenja in usode, posebno pa od umevanja njegovih časovnih dolžnosti. Zato trdimo, da Slovenci v veliki meri predvsem zato nismo mogli priti do resničnega bivanja in ustvarjanja svojega zgodovinskega smisla, ker nam je to branil in to na eni strani s svojimi univerzalističnimi vzgojnimi cilji, ki ljudi niso usmerjali v določen zgodovinski položaj in v življenja vesel aktivizem, na drugi strani pa s svojo pragmatično moralo, ki je najusodnejši znak današnjega slovenskega življenja. Tako imenovano katoliško gibanje, ki se je z nastopom Leona XIII. začelo po vsem svetu, se je kmalu več ali manj spremenilo v pomožne organizacije katoliških političnih strank. Tudi pri nas se je osvajajoča razgibanost Krekove dobe kaj hitro sprevrgla v politično zadevo, iz nje pa v vzdušje zaprte versko-politične trdnjave, kjer danes vladata avtoritarnost in disciplina.

Toda danes nam ni važno le to, da je duhovno meščanstvo potvorba krščanskega ustvarjanja, ampak je važno predvsem dejstvo, da so se duhovni meščani, kakor jih predstavljajo njih želje, misli, dejanja in ustanove, postavili zavestno in podzavestno v službo družabne reakcije, to se pravi tistih negativnih zgodovinskih sil, ki so obrnjene proti razvoju človeštva in zato proti človekovemu smislu. Tu smo pri jedru zadeve: naturalizacija duhovnega sveta je brez dvoma težak prestop, še težji prestop je izrabljanje duhovnega sveta v družabne namene, nad vse težka pa je zadeva, kadar se med duhovnimi ljudmi najdejo kristjani, ki zavestno branijo tak družabni red. Povezanost krščanstva in materialističnega družabnega reda je najodločilnejše vplivala na sodoben položaj. Težko si je predočiti vrednostno zmedo, ki je s to sekularizacijo nastala, in škodo, ki ji je na marsikaterem polju sledila. Zato je razumljivo, v kaj se je mnogim slovenskim katoličanom spremenila katoliška skupnost. Mesto izpovedovanja iste vere, prejemanja istih zakramentov in priznavanja iste cerkvene oblasti, to se pravi bistvenih znakov občestva vernikov, priznavajo pod katoliško skupnostjo le organizirano vojsko pristašev.

Pod naslovom »Točni pomen katoliške skupnosti« prinašajo »Mi mladi borci«<sup>2</sup> to njeno definicijo: »To je dolga vrsta velikih in lepих verskih in svetnih organizacij. To je tisto, kar naj bi jim mi pustili razbijati. To je naša Prosvetna zveza, matica naših prosvetnih organizacij. To so strnjene vrste naših fantovskih

<sup>2</sup> Leto V., str. 2 (20. IX. 1940).

odsekov in deklisških krožkov. To so tisočglave čete naših Marijinih družb in drugih verskih organizacij, sol slovenske zemlje. To je naša staroslavna Danica in vse, kar je iz nje izraslo: graška Zarja, praški Dan, ljubljanska Danica, Akademska zveza, Straža, Veda, Vir, Pravda in še mnoge druge edinice. To so naše velike ljudske gospodarske organizacije, žilave zmagovalke liberalnega oderuštva. To je končno velika ustanova slavnega Pija XI., višek organizacije katoliškega sveta, Katoliška akcija, vprav zato tudi velika spotika vsem sovražnikom Cerkve in tudi vsem tistim, ki te sovražnike preveč poslušajo in Cerkev premalo. To je naša klerikalna, to je naša katoliška skupnost!« V teh udarnih besedah leži več, kakor se na prvi pogled vidi. Izjava prostodušno izpušča iz katoliške skupnosti vse tiste vernike, ki niso obseženi v naštetih organizacijah, drugič namenoma isti katolištvo in klerikalizem, tretjič pa prepušča bralcu, da si v istem duhu sam podaljša vrsto ustanov preko zadrug, stranke in bank do tistih interesov, ki so narekovali tako definicijo katoliške skupnosti. Z drugimi besedami, ta izjava jasno priča, da imamo med merodajnimi slovenskimi katoličani opravka s pristnim duhom reakcije, z duhom, ki ni slučajen, pač pa premljen.

Tega spoznanja nismo dobili morda šele iz te izjave, pač pa smo ob značilnem spopadu dveh prvenstvenih skupin iz omenjene »katoliške skupnosti« uvideli, da slovenski klerikalizem prehaja v novo, nevarnejšo fazo svojega razvoja, v zavestno brambo svojih pozicij. Mnogi naši kristjani so danes pripravljene zavestno istiti krščanstvo s svojim socialno in politično pogojenim gledanjem na življenje, ne zato, da s tem koristijo evangeliju, ampak zato, da se rešijo v dosedanji in neobvezen svet pred prihajajočim imperativom časa.

Čutimo veliko dolžnost, da se v tem važnem trenutku desolidariziramo s »krščansko« družbo, ki izdaja človeka in kristjana. Kot kristjani in kot ljudje izjavljamo, da danes ne gre za brambo organizacij, pa najsi bodo to gospodarska, prosvetna, politična, stanovska ali celo verska društva, ampak da gre za mnogo večje in bistvenejše človeške zadeve, za rešitev človeka iz gmotne in duhovne bede, za rešitev človeka pred nasiljem od desne in leve, za ustvarjanje pravega novega reda. V tem smislu se mora danes odločiti slehernik, prav posebej pa se morajo odločiti kristjani, ali naj propadejo skupaj s stari redom ali pa naj rešijo svoje vrednote iz starega sveta in z njimi oplodijo to, kar prihaja.

Prav posebej pa je ta alternativa postavljena za tiste med nami, ki še vedno ne verjamejo, da je zaradi resnice in pravice treba odločiti se proti lastnemu bratu.

## ZA SLOVENSKO ZGODOVINO

Dovoli mi, dragi urednik, da se oglasim k besedi glede slovenske zgodovine! Morda je kdo drugi bolj poklican, da izpregovori k temu vprašanju, in lahko to še napravi, vendar želim, naj ne ostane samo pri splošnih ugotovitvah, ki jih je spretno in tehtno postavil Bogo Grafenauer v članku Zgodovinska kultura (Dejanje III, 7, str. 249 sl.). Zgodovinsko mišljenje, tako, da je res izobraženca vredno, to se pravi razumno in stvarno, je med Slovenci prava izjema. Sodbe, ki jih človek sliši, so pogosto tako ohlapne, nestrokovnjaške in zaletelaste, celo popolnoma nesmiselne, da se jih moraš sramovati. In vendar je res, da nam je urejen, trezen in modro zgrajen odnos do preteklosti nujno potreben, če se hočemo v svojem času znajti in ga odgovorno uravnovati, če nam življenja mar. Uspeh gojenega zgodovinskega mišljenja je zlasti v tem, da ostajamo duhovno zbrani in čuječi, da poznamo sami sebe in se čutimo ne samo s tisoč koreninami zrasle z zemljo, ampak tudi prepojene z duhovnimi sokovi, ki se pretakajo iz nekdanjih rodov v našega.

Ko razmišljamo o mučni razliki med tisto nego zgodovinskega mišljenja, kakršna bi morala biti, in med tisto, ki dejansko je, brž vržemo kamen na — srednjo šolo. Tam sprejema izobraženec zgodovinski pouk, tam tiči krivec! Ne bo morda odveč, če pokličem za pričo Milana Vidmarja, ki je postavil takole sodbo o pouku v šoli: »Človek bi mislil, da je svetovna zgodovina najboljša svetovalka človeštva in zato najvažnejši predmet šolskega pouka. Saj je človek drobec človeštva. Človek mora najprej vendar vedeti, kaj počenja človeštvo, kaj je počelo. — Toda srednja šola je imela drugo mnenje in ga menda še ima. Zgodovina ji je bilo kratko poročilo. Ne samo zelo kratko, temveč celo zelo nepopolno poročilo. Najvažnejših stvari iz življenja v učnih knjigah sploh ni. — Vsi izobraženci nosijo s seboj zveržene slike človeške preteklosti. Vsi so polni predsodkov, ki jih je nosila šola in pomanjkljive knjige. Človeštvo ne ve, kaj je bilo, in zato tava zmedeno v bodočnost. — V šoli je bila zgodovina neznosna. Učne knjige so bile neužitarne, mračne. Učitelji so nam jih odpirali brez začimbe. Grozota! Mrtve letnice, niz vojn, lestvice vladarjev. Nikoli nisem v šoli začutil duha, če je uro požirala zgodovina. — Šola je kriva, da smo vsi v usodni zmoti. Šola je sodgovorna za kri, ki neprestano napaja zemljo.« (Med Evropo in Ameriko, 110—11.) No, Vidmarjeva sodba je pretirana, njegova zahtevnost prevelika, njegov cilj je preenstransko postavljen; saj pristavlja, da je življenje človeštva — človeško gospodarstvo! (na istem mestu). Vendar ga ne moremo odpraviti s stavkom: Qui nimis probat, nihil probat! Njegova sodba je v veliki meri le izraz splošnega prepričanja. V odgovor

je treba reči, da je z zgodovinskim poukom nekako tako kakor z matematičnim. Tudi pri matematičnih suhih formulah se marsikdo zgrozi, posebno če mu jih učitelj slabo in zmedeno razlaga. Največ torej zavisi od učiteljeve osebnosti. Tudi pri pouku zgodovine. Kakor bo dober matematik ob pustih formulah razkril trden in smiseln red logičnega mišljenja, tako bo dober zgodovinar ob podatkih zgodovinskih knjig segal prav do tistih duhovnih zakonitosti, ki določajo razvoj človeštva in narodno rast. Seveda trdim: največ, ne pa vse! Zakaj izpolnjen mora biti še važen pogoj, da ima učitelj v roki res dobro knjigo.

Za dobro slovensko zgodovinsko knjigo torej gre; ta je ena prvih naših kulturnih potreb. Kakšne zahteve moramo staviti do nje? Najprej gotovo zahtevo, da točno določi o s r e d n j o s n o v razpravljanja. Njeno žarišče mora biti na vsak način tisti živi narodni organizem, ki se je uveljavil v življenju od davnih dob, ko je slovensko ljudstvo vzelo v posest zemljo na robu Vzhodnih Alp in na meji dinarskega in panonskega območja. Usoda tistih množic, ki je gledala v vseh sosedih od takrat pa do danes tujce, vse člane svoje krvi in jezika pa za svojce, je predmet slovenskega zgodovinopisja. Njegovo zrelišče je slovenska življenjska korist ali škoda, napredek in propast slovenske narodne moči, narodna duhovna in gmotna kultura. Opis raznih življenjskih dob seveda ne more prezreti naše pogojenosti v silnicah, ki določajo razvoj in obstanek ne samo našemu, temveč tudi drugim narodom Evrope, to je tistih možnosti, ugodnosti pa ovir in težav, ki jih pripravljajo ozemlje, težnje sosedov, politične in gospodarske svetovne sile, ki so podprle ali pa zavrle naš narodni razvoj. Sem prištevam celo krščansko življenjsko opredelitev, ki smo jo Slovenci sprejeli za svojo obliko najvišjega duhovnega reda, in tudi narodno misel, zakaj narodno prebujenje je pri nas kakor drugod vzniklo več stoletij kasneje, ko smo narodno že zaživel. Vse naznačene silnice so v teku zgodovine zamenjavale svoja mesta, enkrat je bila ta v ospredju, drugič druga, narod pa je ostal tista enovita življenjska potencia, ki je po svoje, svojim močem in svojemu duhu primerno, vplive od zunaj sprejemala, v neki meri pa jih tudi izžarevala.

Narodna usoda je močno podobna igri, kjer potek nikakor ni naprej določen in tudi ne njen konec. Igra poteka resda po nekih splošno veljavnih pravilih in zakonitostih, je pa tudi še odvisna od spretnosti sodelujočih. Naloga zgodovinarja je v tem, da dožene, kako se je igra razvila in zakaj se je tako končala in ne drugače. Nikdar ne more zgodovinar preko preproste Rankejeve zahteve, da naj pove: Kako je prav za prav bilo. Neposredni cilj zgodovinske knjige je tedaj resnica sama na sebi, zajeta kolikor se da preprosto in globoko, kakor je konec koncev preprosto tudi življenje. Vzgojna plat je zgodovini šele drugoten namen, rekli bi bolje: njen učinek ali njen uspeh. Ker je res-

nica, nepotvorjena in polna resnica, glavni skorajda edini cilj zgodovinskih spisov, je treba k tej ugotovitvi še dodati, da je ta resnica imanentna nekdanjim dobam in torej izključuje vsako apriorno ideološko opredeljenost in tendenčnost. Samo taka prinaša zdravje in pravilno mišljenje izobražencu, samo taka resnica je vzgojna in kulturno rodovitna.

Pot do take resnice, ki je vsestransko, v vsej življenjski polnosti zajeta, je kajpada težka in dolgotrajna. Če naj zgodovinar oblikuje v večji meri duhovno razgledanost sedanjega rodu, ne sme prezreti nobene bistvene okoliščine, ki je vplivala v prejšnjih časih na narodno rast. Zgodovinar, ki hoče izvršiti svojo nalogo v polni meri, mora biti sam duhovno urejen, razgledan na vse strani svojega predmeta in življenja hkrati, mora pa biti tudi moralno pripravljen, da bo »upal povedati vso resnico in si ne bo upal izreči kaj neresničnega«, kakor trdi znano pravilo. Šele tedaj bo sposoben postati pravi kulturonosec, oblikovalec duha in zidar narodne usode.

Razumljivo je sedaj, zakaj s slovenskim zgodovinopisjem ne moremo biti zadovoljni. Jedro vse nezadovoljnosti tiči najbrže v tem, da se naši zgodovinarji nekako plaše seči po svojem osrednjem predmetu. Obletavajo ga — tako mi je nekdo dejal, ko je prebral neko novejšo tako delo — kakor vešče svetilko; ko so najbliže, se umaknejo v skrbi, da se ne bi opekli. Nekaj tega bo gotovo res. Vendar sodim, da do kolikor toliko zrele in močne zgodovine ne moremo priti vse dotlej, dokler niso izvedene potrebne priprave. Za občo zgodovino ta ovira pač ne velja v toliki meri. Ta je že zdaj možna, zakaj zanjo je dosti, da slovensko čutiš in ob primerni pripravi že lahko poveš, kaj je v svetovnem razvoju za Slovence važnega, koliko je tam življenjskih sokov, ki nam prinašajo hrano. S Sovretovimi »Starimi Grki« smemo biti čisto zadovoljni; če se mu pridružijo tako močni nadaljevalci, ne bomo smeli tožiti nad pomanjkanjem tovrstnih zgodovinskih del, razgled na svetovno dogajanje nam bo odprt skozi okna domače hiše.

Mnogo težja je stvar s pisanjem slovenske narodne zgodovine. O njej je treba obsežneje razpravljati. Brez dvoma je poznanje lastne zgodovine pomemben, če ne eden prvih virov narodne moči. Resnica o lastnem narodu je važna sama zase, izredno važen je tudi njen vzgojni pomen. Treba se je domisliti samo Hrvatov, pa se spomnimo, kolikšen vpliv ima zgodovina na njih narodno strnjjenost in narodno voljo. Kolikšen ponos črpajo Srbi iz svoje zgodovine, pa ne samo iz najslavnejših dob, tudi iz kosovskega poraza! Slovenska narodna zgodovina je prav tako bogata. Tudi njena resnica nas more osvoboditi, vrniti k samim sebi, more nas dvigati s poročili tako o slavnih kakor o črnih dneh. Pravim: resnica, zakaj vsako varanje glede naše moči in našega poslanstva bi bilo kaj hitro nevarno ali celo pogubno.



Svarilen zgled te vrste so nam lahko Madžari, ki enostransko gledajo na zgodovino in zato črpajo iz nje voljo do nasilnosti, ali pa Poljaki, ki so se verjetno zaradi pretiranega poveličavanja svoje zgodovine dali zavesti v utopije. Nam Slovencem bo trezna stvarnost v pojmovanju lastne zgodovine hkrati najboljša varnost! Zdi se, da se preveč bojimo »neugodnih« odkritij, namesto da bi se tudi iz njih učili večje modrosti, dobivali moči za silnejši odpor. Dalje se bojimo široke koncepcije, ugaja nam drobiž, paberkovanje, namesto zadnje življenjsko močne celote. Še to bi dodal, da se vsak zgodovinar ljubosumno drži lastnih spoznanj, naj bo še tako podrobno in malenkostno, zraven pa trepeta od strahu, bo-li kdo še kaj nasprotnega ali dopolnjujočega odkril, namesto da bi se veselil popolnejše resnice, ki bi jo morali vsi iskati.

Toda kljub temu, da bi vse slabosti premagali, bi zrele slovenske narodne zgodovine še ne mogli doseči. Zakaj ne? Mislim, da zato ne, ker je zgraditev narodne zgodovine bistveno navezana na večjo kulturno samostojnost, kakor jo zdaj Slovenci uživamo. Da smo Slovenci imeli voljo, in to v prav vseh dobah, postaviti lastno zasnovo narodne zgodovine, je lahko dokazati. Vsakokrat, ko se nam je na obzorju javljala svoboda, smo to voljo določno izrazili. Storil je to že Zoisov krog s široko zasnovanim Linhartovim »Poskusom« (1788—1791), v manjšem obsegu je isto ponovil Valentin Vodnik (1809). Ko je »zarja svobode« v letu 1848. drugič in že močnejše zasijala, si je zastavilo Slovensko društvo isto nalogo; izšla je sicer samo obča zgodovina Matije Vrtovca, pripravljal pa je tudi Trdina posebno slovensko narodno zgodovino, ki je mogla iziti šele po drugem polomu absolutizma, v letu 1866.<sup>1</sup> Isti pojav spremlja vso našo borbo za narodno samostojnost tudi v naslednjih letih. Kolikor svobodnejše smo dihali, toliko bolj je napredovalo poznanje lastne preteklosti. Dobili smo pokrajinske opise »Slovenske zemlje«, od prve Rutarjeve knjige v letu 1892. do Kovačičeve iz leta 1926., dobili znanstveno dognan povzetek domače zgodovine izpod peresa M. Kosa (1933) in večji tekst, ki sta ga pripravila Gruden in Mal, da številnih manjših poskusov

<sup>1</sup> Kako je dr. J. Bleiweis dobro čutil zvezo med narodno svobodo in znanjem zgodovine, nam dokazuje že sestava Letopisa Slovenskega društva iz leta 1849. Vanj je uvrstil vrsto zgodovinskih sestavkov, seveda še nedognanih. Bleiweis je o pomenu zgodovine zapisal v uvodu k Trdinovi knjigi: »Narod brez zgodovine je popotnik brez potnega lista. Kot predsednik nekdanjega Slovenskega društva v Ljubljani sem 1850. leta predlagal tedanjemu odboru, naj bi napeli vse žile, da spravimo na dan zgodovino slovenskega naroda, njemu razumljivo, tedaj kolikor mogoče po domače (popularno) spisano.« Slovenska Matica je 1866. leta napisala Trdini spremno pismo, ki je za njeno pojmovanje narodne zgodovine enako značilno: »Zgodovina je zrkalo. V njem se ogleduj, mili narod! Bodi ponosen s svojimi lepotami in darovi; če zapaziš na sebi napake in nemarnosti, znebi se jih! Doto ti je Bog podaril veliko... Padlo bo raz tebe zagrinjalo, s katerim te je odela nemila usoda, in vreden bodeš stal med drugimi narodi.«

ne omenjam. Z »Gradivom« Franca in Milka Kosa smo dosegli znanstvene temelje srednjega veka, nadaljevali jih bodo »Viri«, ki bo zanje poskrbela naša Akademija. Priznati moramo, da je oblikovni vidik teh del znanstvena točnost, neosebna objektivnost in živa ljubezen do resnice. Če pa v njih ne najdemo zraven logičnega vrednotenja minulih dob našega naroda tudi zaželenih življenjskih pobud, če moremo sicer iz njih razbrati vnanje razvojne črte narodne rasti, ne pa še vseh gibalnih sil, ki so določale našo preteklost od znotraj, — moramo iskati vzroke izven teh spisov samih. Nekateri sem nakazal že zgoraj in jih obseže nekako pomanjkanje tveganosti, da bi prodrli do zadnje jasnosti. Utemeljene so najbrž v našem narodnem značaju. Pogledati pa je treba tudi na univerzo, kjer je pouk slovenske zgodovine danes neurejen in navezan na požrtvovalnost akademskih učiteljev. Treba je vedeti, da nimajo — razen mestnega v Ljubljani — naši arhivi oblike znanstvenih samostojnih ustanov. Iz teh in še nekaterih drugih okoliščin, ki jih tu ne bom omenjal, sledi nesporno dejstvo: naša narodna zgodovina kljub naši svobodni državi še ni dobila možnosti, da bi se vrgla na sproščeno in uspešno delo. Naš rod še ni tako poskrbel za napredek narodne zgodovine kakor so poprejšnji. In vendar je to prvi rod, ki je z večjim delom dosegel svobodno življenje! Večjo možnost ima, da dožene vse organske vezi, ki nas vežejo s preteklostjo kakor vsi rodovi pred nami. Če ni dosegel možnosti, da se tej dolžnosti odzove, mora poskrbeti za tako kulturno samostojnost, ki bo v njej našla svoj dom tudi zapuščena in zapostavljena »vitae magistra«. Potem bo pač lahko postala slovenska zgodovina tak sestavni del slovenske kulture, da bomo po njej res duhovno strnjeni in močni.

ANDREJ KOLAR

## GREŠNO GNEZDO

Odkar se je gospod Matija Kramar, župnik obširne fare svetega Jurija, oziral s svojega hriba, kjer je gospodaril lepi cerkvi, obširnemu župnišču, velikemu posestvu in redil do petnajst repov različne živine, je ves čas gledal s posebno skrbjo na čuden kraj, komaj dober streljaj oddaljen od farne cerkve. Prav posebne težave pa je začutil zadnja leta, take težave, da ni več vedel, kaj naj počne z njegovimi prebivalci. Mali kraj, ki ga je po zasmehujočem in pikrem namigavanju okoličanov izgubil sam hudič iz svojega ničvrednega koša, je štel že precej dolgo dobo približno sedem sto duš, ki jih je zadnje čase vedno bolj omreževal zapeljivi duh, čeprav baje že prej niso bile Bog ve kako vnete. Sedem sto ni ne veliko ne malo, a dovolj, da so se razodevali najrazličnejši znaki odpada, nevere, zakrknjenosti in slabega

duha. Zemljepis kraja samega razodeva pomembna dejstva: razteza se od ene gostilne do druge po dolgem, vmes pa jih je seveda še več. Na šir pa leži med dvema malima bajtama, kjer je mnogo ust, a malo kruha, mnogo prebivalcev, a malo prostora. Če bi gledali pod drugim vidikom, bi mogli tudi reči, da leži med pokopališčem in mrtvašnico na eni strani in med vrsto javnih in koristnih ustanov na drugi strani, kjer se deli pravica in odmerjajo kazni in davki. Vse skupaj je pogreznjeno v kotel, da vidiš okoli in okoli le kosmata lica in brade gozdov in kolobar sončnega neba, oziroma zvezde, če ti je kaj zanje. Pogosto gospodarijo suša, vihar, povodnj, a bolj ko vse to gospodari po mnenju merodajnih krogov različen grešen in slab plevel, ki prerašča kraj kakor zapuščeno njivo.

Po teh ugotovitvah ni težko verjeti, da so njegovi prebivalci združeni in edini v slabem, da pa se ne morejo zediniti v dobrem. Ali če ponovimo besede, ki jih imajo na jeziku tisti nesrečni ljudje, ki jih država neusmiljeno prestavi vanj: slabo gnezdo, dolgočasna vas, ki pomeni konec vsakega poštenega življenja.

To misel je gojil tudi gospod župnik svetega Jurija — Matija Kramar. Kajti zlepa ni bilo kje na kupu toliko nevere, liberalcev čisto nove vrste, nezadovoljnežev, nasprotnikov vere, kar se je vselej jasno pokazalo posebno pri občinskih volitvah.

Če je pošten človek le vdihnil njegovo ozračje, je bil že zaznamovan. Pripeljal se je na primer mlad uradnik na sodnijo — se z dolgočasil, se zapil, zapravlil dober glas, padel s stola in se ubil. Za njim je prišel drugi, na lepem brez potrebe poneveril denar in si s tem zapravlil službo in življenje. Organist, ki je veljal za pobožnega moža, je zaklenil orgle in pričel s stavko, če njegova plača ni bila v redu odšteta. To so bili tuji ljudje, ki morda tudi drugod uganejo slične stvari. Pravo zlo pa so bili domačini, stari prebivalci grešnega gnezda. Proti njim je bil gospod župnik čisto brez moči. Držali so že celo desetletje občino v nevrednih rokah in ni jim je bilo mogoče iztrgati. Zadnje čase pa so širili nek nov nemir, novo modrost, liberalizem nove vrste. Gospod župnik je to nevarnost o pravem času spoznal, se zvezal s trdnimi in vplivnimi možmi in postal nezaupen proti vsaki novotarski misli tudi na lastni strani. Le s čvrsto roko je upal obdržati, kar ni še izgubljeno.

Kaj naj vendar zaupa ljudem, ki razlagajo po gostilnah, da delajo in garajo samo zato, da jim ne kruli želodec in da si morejo pokriti zadnjo plat, — da mora biti tega konec in da hočejo zdaj že več od tega. Tudi včasih je bilo prav tako, a so ljudje le živeli.

Vendar je mogel dan za dnem ugotavljati, da kljub mnogim naporom, kljub zvezi s trdnimi, zanesljivimi in vplivnimi možmi, kljub pogostemu premišljevanju ni kazalo na boljše. Stvar se je razvila tako, da je bil na eni strani vedno bolj sam, obdan z zvesto

četo, na drugi strani pa so bili poleg nezvestih in slabih ovc tudi že taki, ki jim ni smel Bog ve česa očitati.

Pokazal se je čuden voz, ki ga ni bilo mogoče razvozlati — mogoče bi ga bilo samo presekat. Tako je mislil, hodil po svoji obširni pisarni med policami bogoslovnih knjig, pridig, dogmatik, pastoralnih priročnikov v solidnih usnjenih vezavah iz sredine preteklega stoletja. V stekleni omari so se svetila rumena jabolka, kras vrta in plačilo njegovega truda. Tudi vezani letniki nekaterih starih časopisov so ležali v prahu na omarah. Celo Zgodnja Danica je še imela tu svoje mesto, in v njej je gospod župnik odkril, da so v tistih starih mirnih časih pisali prebivalci grešnega gnezda temu pobožnemu listu pismo, kjer so obljubljali, da bodo ostali vedno zvesti cesarju, Avstriji, posvetni in duhovni gospodski, toda to obljubo so predvsem v njenem zadnjem delu od tedaj temeljito prelomili. Rasli so mu preko glave, zabavljali, ni jim bilo prav, da je jezdil konja, zdaj so spet trdili, da redi več živine, kakor se župniku spodobi, da dela svojevoljno s posojilnico in da je preveč izsekal cerkveni gozd. Drugič je spet preveč govoril o denarju, se dal prevečkrat kam voliti, in to so govorili celo tisti, ki je mislil, da so z njim.

Čas se je torej temeljito spremenil, čisto nov duh je vel iz teh očitkov. In kako se mu je posvetilo, kakšen čuden vpliv ima ta nova sapa, ko je slišal, da je celo pobožna Neža, ki so ji rekli popoldanski kaplan, ker je molila naprej rožni venec in molitvene ure, rekla cerkovniku: »Nič mu človek ne more povedati, kaj ga tare in mori, ko tako tja v en dan tolaži: ‚Bo že kako!‘ Preveč brez skrbi živi in preveč računa.« V teh dveh zadnjih stvareh je pobožna Neža videla njegovo glavno pomanjkljivost. Slabe misli in nasprotovanje, oboje je bilo torej tudi lastnost zvestih duš.

Kaj pa je bilo mogoče videti in slišati šele pri tistih, ki so poslušnost že zdavnaj odpovedali. Kako je imela pobožnjake v želodcu Klobčarica in kako je bila prepričana, da se ne spleča poslušati pridig, je komaj mogoče povedati. Gospod župnik je ugibal in premišljeval, kako more preprosto kmečko ženo obiti taka zakrknjenost. Kadar je srečavala ob nedeljah ljudi, ki so hodili iz cerkve, je sklenila roke pod predpasnikom in brusila jezik: »Kakšne koristi pa nesete zdaj s seboj? Mar bi se malo odpočili kje v senci ali na postelji.« V zakrknjenosti je vztrajala skoraj do smrti. Ko se je nekoč tako vžela v nogo, da je zgubila skoraj vso kri in je padala v nevarno omedlevico, se je še takrat dolgo branila gospoda Matije. Doslej so bile bolj redke take zakrknjen ženske, so trdili po fari. Ona pa je gonila le svojo: da ni storila nič posebno slabega na tem svetu, da ima od samega dela roke take kot preperel les, da je požirala samo grenkobo in žolč. Čudna duša! Saj ji nihče ne brani teh misli, toda zakaj se brani Boga? Če je kaj grešila, da je vse že odkupljeno, je trdila.

Nazadnje pa je le privolila, naj pridejo z Bogom, a ko je župnik proti večeru prišel, je bila že mrzla, solze pa so ji prav do smrti tako tekle po licih, da je bilo zglavje vse mokro od njih.

»Kako se mučijo tudi te preproste duše, kako tudi one tiščijo in skrivajo svojo skrivnost in jo pokopljejo v večnem molku«, je premišljeval župnik. Kaj jo je tako prevzemalo: ali dvom? Ali jo je strlo preveliko breme? Kaj ji je ugasnilo upanje in zagrenilo besede svetih molitev? Gospod župnik je zvečer premišljeval o tem, a nič pravega mu ni prišlo na um.

Nevera in malodušje sta torej hodila skupaj po tem kraju in obvladovala nekatere duše, drugi pa so se zbirali v družbe, ki so ugibale zvečer takele modrosti: človek, delavec in trpin, bi si moral sam ustvariti prijetno življenje in ne čakati drugih; da bi bilo treba nekaj ljudi pobesiti, nekaj izgnati, dobiti na nekih mestih pravo besedo, planiti ob pravem času — pa bi bilo kmalu vse dobro. Potem bi se dalo v redu in miru živeti.

Take misli je posebno spretno kresal čevljarški mojster Strelè, ki je poleg čevljev popravljaj v svojih mislih tudi svetovne napake in oblikoval z njimi tudi čisto novo kopito, na katerem bi se dal preoblikovati svet. Postavljal se je, da je predebatiral poleg enega bogoslovca tudi samega župnika, mu zaprl sapo in mu tako zmešal štrene misli, da mu ta ni vedel kaj odgovoriti.

»Kaj mislite, da vam tisti, ki vas v nedeljo poslušajo, še kaj verjamejo?« ga je vprašal, ko je že moral iti lep kos poti skupaj z njim. Župnik je vzel z glave svoj klobuk, se popraskal po temenu in ga zavrnil: »Mnogi verjamejo, ko je že prepozno, Strelè.« Strelè pa se ni dal ugnati. Zbral je vso svojo vednost in mu je zasolil nazaj take reči: »Župniki so že zelo dolgo na svetu — in kaj so ves ta dolgi čas naredili? Ves svet je danes prav tako ali pa še bolj narobe, žalostno je vse, da ne more biti bolj, le redki časopisi ne lažejo; denar sirot žrejo bogatini, kri teče, lakota mori, pravice ni nikoli nikjer, eni poginjajo kot psi, drugi se iz trpljenja norca delajo; reveža nihče ne štiti, saj tudi vi, gospod župnik, le z bogatini in premožnimi ljudmi računate, če je treba kaj odločiti.«

Tako sta koračila preko pokošanih travnikov, in Streletu se je zdelo, da se gospod župnik ob sami nizki travi nekoliko spotika. Nič kaj ravno ni hodil. Tudi je nekaj časa kar molčal. Strelè ga je zato znova potipal: »Povejte mi zdaj, ali se spleča toliko pridigati? Meni se zdi, da še nobena pridiga ni nič naredila.«

In župnik da se je slabo branil: »O Strelè, Strelè, boš videl, te bo že smrt potipala, pa si boš želel pridige in odveze, a je morda ne bo.« On pa je komaj čakal, da bi ga pičil nazaj kar se da: »Od vas, ki ste dali pri posojilnici Pelanko pognati na boben, si je že ne bom želel!« To mu je zabrusil, in župnik je moral molčati. Zavil je na svojo stezo, vrtel palico v roki kakor od jeze, se spet odkril, ker mu je bilo vroče v glavo in šel počasi po kolesnici.

Kazalo je torej, da so izgubili nekateri že čisto vsako misel na dušo, smrt in poslednje reči. To življenje tu spodaj se jim je zdelo predvsem važno, to vsakdanje trpljenje in to vsakdanjo negotovost so sovražili, vsakdanji glad jih je spravljal ob potrpljenje, prijemljiva sreča jih je predvsem vabila. Njihove želje so begale za zemskimi hranami in utehami. Ko pa so tako iskali in zahtevali, so začeli najprej pri vprašanju ali je Bog ali ga ni, prešli na talarje, črne suknje in brezdelnost, in ko so to dvoje po svoje odpravili, so mislili, da so svojemu cilju bliže. Njihov občutek krivice je trčil vedno znova ob to dvoje, kakor da jim brani do njihove pravice.

Tako je približno sedem sto duš tega kraja hodilo sicer različna pota, a pri mnogih so bile vidne take poglobitvene lastnosti: — grehu so se upirali precej slabo, malo so dali na same besede, jemali so, kar so imeli za svojo pravico, nekateri pa so svoje početje naravnost zagovarjali. Tako je bilo z gospodično Marto. Dolgo časa je bila na primer učiteljica Marta gospodu župniku v precejšnjo pomoč, dokler je prebivala v družbi poštenih ljudi. Bila je ženska kakor se spodobi in nikoli mu ni rekla besede nazaj. Ko pa jo je neka muha zvalila proč in ko si je poiskala stanovanje v sprijenem zraku nevernega gnezda, je bila že zapisana nesreči. Tisto pomlad je stopila na slabo pot in kar na lepem je pričela stresati take čudne besede, da človek ni vedel kam z njimi. Tudi nje se je prijela tista bolezen, da je pričela sanjariti, kako bi lahko bilo in kako ni. Najprej je začela pri sebi: zakaj zdihuje v tem dolgočasju in zapravlja svoje dneve? »Seveda«, je mislil župnik, »mestni ljudje niso rojeni za samoto.« Potem pa je začela pritrjevati drugim, ko so razkazovali svojo nevoljo. »Nihče ne more danes doseči tistega, kar želi. Ali ni to krivica?« Tudi ona se bo postarala, njena leta bodo zbežala, mladost pa ji bo odtekla kot voda med prsti, in kdo ji bo povrnil tisto, česar ni mogoče preplačati?

Take in podobne misli pa so bile tudi vzrok, da je v pomladanskih večerih pogosto kam zginila in da so jeziki vedeli povedati, kako je hodila v poznih nočnih urah po nevarnih potih.

Nazadnje je vsa stvar dobila najbolj neprijetno obliko. Njeno telo je bilo blagoslovljeno, toda ta blagoslov jo je ponižal do blatnih tal. Greh je bil skrit, njegovega sadu pa ni bilo mogoče skriti. Tudi na njej se je pokazalo, kaj premore slab zgled. Prej je lahko nosila visoko svojo glavo, kazala svojo zalo postavo, zdaj pa je bilo vsega tega konec.

Vendar tega ponižanja ni sprejela s skesanim srcem, kakor bi se spodobilo in kar bi bilo v pomoč njeni duši. Ali ni njena pravica, je rekla župniku, da ima tudi ona otroka, saj je samostojna ženska. Kesanja pa ni nikoli hotela pokazati, čeprav jo je pekla sramota. Trdila je, da je sama to hotela in da ni nihče drug ničesar kriv. Njen drobni otrok pa je še nekrščen zapustil grešni



svet in cerkovnik Matijček ji ga je moral skoraj s silo vzeti, da je odnesel na večer malo belo krsto kar pod pazduho na pokopališče kakor kakšno navadno škatlo.

Od tega časa je bilo njeno srce še bolj mračno, postala je tiha, njena postava je splahnela in gub okoli oči in ust je bilo vedno več. Čim bolj je čutila, kako jo poslej sodijo, tem bolj je trdila drugim in sama pri sebi: »Kdo mi kaj more! To je bila moja pravica in lahko bi se zgodilo drugače, če bi ne bil svet tako narobe.«

Kaj je s tem mislila, je bilo mogoče samo ugibati in to toliko bolj, ker je znala molčati ko grob in ker je bilo vse ostalo skrivnost. Vendar so trdili, da ni prišla zastoj v ta kraj slabega imena.

Bila je odslej čisto drugačna in njena narobe spreobrnitev je imela velike posledice.

Gospod župnik pa je hranil ta slabi zgled za vsako primerno priložnost, kajti na njem se je jasno kazala razlika med starimi in novimi časi. Nekoč so se ljudje greha sramovali in kesali, danes pa ga imajo za svojo pravico in ga že pričenjajo zagovarjati, kakor ta nesrečna gospodična Marta.

Ni pa zlepa kdo pomnil, da bi se kateri izmed trdovratnih grešnikov in dvomljivcev približal dobremu. Šele zadnje čase se je to zgodilo Drobniču, a na zelo nenavaden in presenetljiv način. Sredi misijona, ko je bila najlepša priložnost, da bi duša izgubila peklensko dlako, ki ji je že rasla, je Drobniča spet prav hudo vilo po stopalih in kolenih, da je krel v številnih jeziki, ki se jih je priučil zlasti v vojni. Njegova žena, ki je bila bolj bogaboječa, ga je dolgo prenašala nad vse potrpežljivo. Dan za dnem mu je knajpala noge, ki ga niso hotele držati. Zaradi te nadloge ni verjel v dobrega Boga in pri njem so se zbirali vsi, ki so imeli čezenj kaj zabavljati.

Tedaj pa se je zgodil čudež. Drobnič je svojo ženo tako razjezil, da ga je oblila iz same jeze s polnim škafof mrzle vode, ko mu je pripravljala knajpovsko kopelj. Skočil je pokonci in pri priči spet shodil. Tedaj je tudi spet prišel do vere. Nekaj se je odprlo v njegovem srcu in bila mu je izkazana velika milost. Zanj pa se ni zahvaljeval le s tem, da je hodil v cerkev, ampak se je oddolžil tudi s tem, da je šel volit pri občinskih volitvah ono stran, ki ji je do sedaj vneto nasprotoval z besedo in dejanjem. Tako je mislil, da je spremenil do dna svoje prej tako neverno srce. Odkar je hodil spet samostojno in brez bergelj po vrtu, je spet verjel v nek skriven red v stvarstvu, vedel je, da se delijo ljudje na dobre in slabe, zato se je odločil za dobro, za desno stran. Če bi se to ne bilo zgodilo, bi bil izročil dušo črno in zaraščeno peklenskim silam. Župnik je bil odslej zadovoljen z njim. Ugajalo mu je tudi, da so višje sile tako čudovito posegle vmes in na nek način potegnile z njim.

Veselilo ga je, da se je nenadno spreobrn timer eden izmed tistih, ki se jim je izognil, če se jim je le mogel, eden iz družbe onega Mehlana, ki je nosil v žepu prazne obleke račun pogreba svoje mlade žene, ker se mu je zdel neznansko visok, ga kazal svojim pivskim tovarišem in grozil, da bo že prišel čas pomenka. »Vsaka sveča posebej, vsaka lopata prsti je zaračunana, veliki in mali zvon...« je pretiraval in vihtel račun v roki kot bankovec, ki se hvali z njim.

Po takih in podobnih dogodkih je bil gospod župnik vedno bolj sam. Bil je tudi vedno bolj truden. Le redko kdo je dal prav njegovim besedam, redko na koga se je mogel še zanesti.

Včasih pa so se njegove besede le potrdile in tedaj se mu je zazdelo, da se je božji prst dotaknil gnilobe kakor na njegovo povelje.

Malo kje se je to tako jasno pokazalo kakor v Štorževi hiši. Bohotna Štorževka, kakih štirideset let stara ženska, ni bila več zadovoljna s svojim možem. Zbolel je, od časa do časa se mu je bledlo in zaradi sramu ni maral več let pogledati iz hiše. Žena pa si je dobila drugega moškega, nekega vandrovec, in ga obdržala pri sebi, češ da ne more sama opravljati vseh del. Župnik je pogosto nameril svoje svarilne besede na to sramoto, kajti vandrovec se je vgnedil v hiši kot pravi zakonski mož. Vse pa ni nič zaleglo, dokler se ni izkazalo, da prst božji še tiplje po tem svetu. Ta priseljenec je nekoč pasel kravo ob njivah, si zakuril ogenj in si na njem nekaj pekel. Tedaj ga je nenadoma vrgla božjast v sredo ognja, ki si ga je sam zakuril, da mu je žerjavica sežgala ves spodnji trup in mu ga zoglenela. Ko so prišle neke ženske mimo njega, je ležal tam kot napol obžgan panj in bil še pri življenju, a tako spačen, da je prihajalo ženskam slabo in se jim je meglilo pred očmi od slabosti. Toda človek je čudna stvar in tako očitna svarila mu kmalu izpadejo iz glave.

Zato je gospod Matej gledal žalostno s svojega hriba in spoznaval, da je zlo tisti plevel, ki ima najbolj gosto seme in je bil prepričan, da bo vedno huje preraščal zemljo. Ne samo ta mali kraj, ki mu je nasprotoval ves čas, kjer mu je mogel, tudi ves ostali svet je krenil na nova pota in gre za novimi zastavami. Njegovi stari načini ne bodo mogli tu več do živenga. Ljudje niso več vdani, z malim zadovoljni, ne verjamejo več nikomur, vedno bolj so nezaupljivi. Kje so časi posojilnic in zadrug, kje tisti lepi dnevi! Danes še samo zahtevajo, jutri bodo jemali s silo, danes grozijo, jutri bodo planili.

Kaj je pomagalo, da je držal trdno v svojih rokah nekatera odgovorna mesta, da je vestno izvrševal naročila, da je bil pogosto trd in neizpros en. In ni morda tudi sam česa kriv? Ko je pustil prodati Prevki telico, ker leta in leta ni vrnila izposojenega denarja, je ni bilo več v cerkev. Zbolela je in dolgo poležavala. Počasi pa se je le zlizala in ko jo je gospod Matija spet videl, ji

je omenil, da je Bog tako dal, da je ozdravela. Ona pa se je odrezala: »Sonce, sonce je tako dalo, ker sem se hodila peč in cvret nanj.«

Težko je razumeti današnjega človeka. Zaradi tega je gospod Matija tudi sklenil, da se bo umaknil od tod. Toda preden je to storil, ga je prišla pljučnica in skleniti je moral svoje račune s tem svetom, ki ga ni več razumel in kjer njegove oči niso več ločile, kod gre prava in varna steza. Nekaj časa je polegal, nato pa zapustil to dolino, ki je bila vedno bolj podobna zmedi ob koncu sveta.

Toda njegova fara je pokazala ob njegovi smrti vse svoje posebnosti. Vse različne »strani« njegovih faranov se niso mogle niti toliko zediniti, da bi mu skupno zapele »Blagor mu, ki se spočije«, nekaterih njemu posebno vdanih mož pa sploh ni bilo mogoče pregovoriti, da bi pustili še koga drugega k sodelovanju za to zadnjo pot. Njegova fara je torej pokazala, da se lepi dediščini, ki jo je tudi on imel za sveto, ne bo lahko odpovedala: pustila ga je zato precej samega iti v mater zemljo, le njegova zvesta čreda ga je obdajala prav do zadnjega.

Ni mogoče reči ali mu je bilo to čisto prav ali ne. Gotovo pa bi mu bolj ugajalo, če bi slišal za svojo krsto poltihe pogovore, ki bi hvaležno naštevili njegove vrline in dobrote, namesto da je Neža, popoldanski kaplan, nekajkrat skoraj naglas vzdihnila: »Mogočni so bili, pa so le revež, če človek prav premisli.« Z besedo revež pa ni jemala v misel njegovih zemeljskih dobrin.

Ko so njegovi zvesti mrmrali v lepem jesenskem popoldnevu očenaše za njegovo dušo in za vse rajnke, ki na tistem pokopališču počivajo, je bilo mogoče videti v zeleni nižini vse polno ljudi, ki so se vbadali po njivah, otavah in deteljah, a se niso spomnili, da bi mu privoščili le en sam očenaš. Kajti kakor za življenja, tako ga je delila še po smrti od njih neka nevidna meja, vztrajali so tudi zdaj na neki »drugi strani«.

Če pa bi gospod župnik stal na pobočju svojega ljubega sadovnjaka, pod čistim, modrim nebom, bi mu gotovo žalost in jeza napolnili srce. Tisto uro, ko so ga devali v grob, se je zbrala pri zadnji hiši grešnega gnezda jata paglavcev in krenila proti njegovemu zlatemu in zrelemu vrtu. Za plotom si je izbrala nekaj najlepših dreves, se prerila skozi gosto živo mejo, si naložila čudovitih sadov v klobuke, za srajce, v predpasnike brez vsakega spoštovanja. In zdelo se je, da zlatolasa jesen sama drži z njimi, kajti zapihal je njen veter, pomagal otresti nekaj polnih vej in obsipal z žoltimi cekini male roparje, ki so izkoristili prve ure njegove velike odsotnosti. Nato so se stekli skrit v sredo najlepšega prosa, in nekateri med njimi so grizli in pokušali s poželjivimi usti kar troje sadov naenkrat. Polegli so na hrbet, grizli z gostimi zobmi kakor kobilice in gledali v edini oblak, ki se je sprehajal po nebu.

Nekoliko niže je plaval preko jasnine ozek in prosojen prvi krajec, kakor bi se bel kos kruha potapljal v modrem mleku. Gospod župnik bi ob tem pojavu pomislil na spremembo vremena, na deževje, ki se bo gotovo kmalu pričelo s svojimi sivimi dnevi, z dolgimi puščobnimi urami in cela vrsta gospodarskih skrbi bi mu vznemirjala srce: koliko je še nepospravljenega, koliko še nedovršenega! Nato pa bi se spomnil, da je proso, ki v njem zdaj gnezdi roparska svojat, prav za prav njegovo, ne sosedovo. To je njegova njiva! In hitel bi v dolino. Jata pa se je že pomaknila v drugo skrivališče. Precenjeval bi škodo in bi svojo nevoljo glasno izražal.

Ura v zvoniku svetega Jurija je odbila štiri, ljudje so po njivah sedali v senco, da se namesto malice nekoliko odpočijejo, in ob potih in stezah je bilo videti živino, ki se je pasla in čakala, da jo vprežejo v škripajoče vozove.

Tisti čas so zapeli gospodu župniku poslednjo pesem, ki se je na sredi skoraj pretrgala, ker nekaterih najbolj glasnih pevcev ni bilo.

Grešno gnezdo pa tudi ob smrti gospoda Matije ni dosti spremenilo svojega zadržanja in tega najbrž tudi v bodoče ne misli. Slej ko prej bo njegova srenja ostala sama sebi zvesta, čakala bo, da minejo nadloge in jih skušala stresti z ramen, nasprotovala bo župniku, godrnjala nad davki. Saj je bilo tako že od tistih časov, ko so jo morale razne kuge, črne koze in stiskale pogoste lakote. Bilo je tako ves ta dolgi čas, ko je ni nihče razumel in ko so jo vsi samo sodili.

In Bog ve, če bo kdaj kaj drugače.

Gospod Matija je sicer vedel za čuden voz, ki ga je zavozljal čas, a si ga ni znal razvozlati. Čutil je samo, da se bo nekaj zgodilo, da vsa velika množica nekaj hoče, da stremi za nekimi pravicami in da že malo gleda na utrjene človeške postave.

Sicer pa se mu je izpolnila ena želja, ki jo je dolgo gojil: da bi ga ob tisti hudi uri ne bilo več na svetu.

Nič se ni vprašal, kako bo z drugimi, ki bodo prišli za njim v bližino takega grešnega gnezda, v zmedo bede, samote, nevere, krivice in slabosti, med duše, ki nosijo sredi puščave in pustih pogorišč tudi zakopane vrelce, ki bi bilo treba priti do njih.

GREGOR KOS

## VEČER

Mrak prihaja, veter ponehuje,  
divja gos kriči nad pokrajino,  
da bi prebudila vso divjino.  
Srce drgeta mi vedno huje.

Rob predmetov zagori ognjeno,  
že prihaja starodavna slast,  
da nas vzame v svojo toplo last,  
čutim že omamo blago njeno.

Noč prihaja, veter že molči,  
rosa tone pod ognjene zarje,  
rosa pada, da divjino varje,  
daj, zapri zamaknjene oči.

Stisni k meni splašeno telo,  
da bom slišal toplo kri curljati,  
da bom čutil srce drgetati,  
ko te bom položil na zemljo.

IVAN HRIBOVŠEK

## RAST

Ah, legel bom v razmočeno zemljo,  
da udje se kot roža mi odpro,  
da čuti v toplem vetru razcveto,  
oči zaprl bom z ilovo prstjo.

Skoz mene zdaj tipaje naj gredo  
vsa dobra semena in naj na dno  
me grenko spravijo in naj glavo  
mi z brstjem okrasijo, naj zrasto

mi iz oči globokih pod nebo  
drevesa črna, v veke naj pojo  
o moji grozi, slasti in kako  
mi je iz dna rastočemu lepo.

JOŽE BREJC

## ŽALOSTNE PESMI

Deklici, ki je letošnje poletje umrla.

1.

Odpiram vrata, klavrno zacvili  
železje za tatove izkovano.  
Prek póti križem kražem je nastlano  
mrakobnih senc, ki so vtrnili

z dreves jih lune žarki, v zemljo vpili.  
Zdaj sem v pokopališču kakor v grobu  
in kakor Jona v ribe strašnem drobu.  
Samotnih duš, o Jezus, se usmili!

Prišel sem, draga, da te s temi prsti  
iz groba in iz rož dehtečih vzamem,  
da te izropam tvoji beli krsti

in ti mrtvaški venec z glave snamem.  
Za vrati čakajo te vsi po vrsti,  
da ti na grob zvalijo težki kamen.

2.

Kot solza pridrsel sem, ljuba, k tebi  
in zdaj sem tu — osuli cvet na grobu.  
Globoko čutim: miren sem na robu  
nebes in zemlje in se čudim sebi,

da upam se kar tak pred tabo stati:  
zamazan, tih, brez venca, ki na glavo  
smo dali tebi ga v poročno slavo.  
Ne upam po obličju te spoznati.

Naj vpihnem luč, ki ti na grobu sveti,  
da v tej tišini bova čisto sama?  
Se ljubi z mano malo ti bedeti?

Nihče v pogovoru ne bode z nama.  
Te more mar beseda moja kaj prevzeti,  
ko je tak hladna tvoja mlada jama?



3.

Zakaj tak tiho zdaj si noč in dan?  
Mar spiš, mar si vsa zlati sen?  
Daj, reci: »Zdaj grem s tabo ven  
pogledat, če že odcvetel je lan.

Napravit dala bom si belo balo  
in vsa nehodna pota bom zravnala,  
za svate z rožami jih bom nastlala  
in še ljubezni bridke bo ostalo.«

Mar ti to govoriš? Glej, lan cvetè,  
iz njega bodo vrezali mi prt.  
Za tebe bom izgubil zase vse.

Zavil se v prt bom, ko bom strt  
od silne žalosti ob tvojem molku.  
Če si združitev, hitro hodi smrt!

4.

Tako je zdaj končan ves ta pokop.  
Samo midva še znava govoriti  
in se na dnu te črne jame sniti,  
čeprav prek naju leta ljudstev trop.

Umakni se, da ležem k tebi v grob,  
s poročnim pajčolanom me prekrij,  
s poljubi mrtvimi življenje pij,  
jaz bom pred tabo ko razvezan snop.

»Ne vidim, nič ne vidim, dragi,  
zdaj tipljem le, vse srečna je tema.  
Tako hvaležna zdaj sem smrtni sragi,

ki me speljala je v ta mračna dna.  
Tu v grobu sem privadila se vlagi.  
Prišel si, prav; prostora je za dva.«

## KRITIČNE MISLI O KORPORATIVIZMU

Fašizem nam danes ne pomenja samo političnega režima v določenih državah, marveč teženje srednjih stanov v politično in socialno ravnotežje, kar je posledica socialne napetosti izpred svetovne vojne in političnega razočaranja po vojni. To teženje je dobilo v fašistično urejenih državah najdoločnejši izraz.

Fašizem se je v zgodovini pojavil v vsej izrazitosti šele po svetovni vojni. Kot vzrok moremo navajati troje: poraz socialne demokracije, krizo kapitalizma med svetovno vojno in reakcijo na Versailles.

Čeprav je bila socialna demokracija tvorba Marxa in njegovih učencev, se je močno oddaljila od njegovega nauka. Socialna demokracija se je vedno bolj približevala stališču evolucije, zato je bilo v njej več težnje po ravnotežju, kakor po večanju napetosti. V socialni demokraciji se je v tem smislu mnogo bolj gojila sindikalna kakor razredna ideja. Vse to nam pa tudi pojasnjuje, zakaj je prišlo v zgodovini socializma do dveh porazov: do poraza socialno demokratičnih revolt (Nemčija, Madžarska, Avstrija) in do uhajanja socialno demokratičnega članstva v novonastajajoče fašizme.

Stara je resnica, da so vojne posledica neurejenih gospodarskih razmer. Dočim je v mirnem času država le eksekutiva gospodarstva, se red v vojni obrne. Dokaz nam je vojna 1914—1918, posebno pa sedanja vojna. Med prvo svetovno vojno so vse države gospodarstvo socializirale ali etatizirale. V sedanji vojni je tudi liberalno-gospodarsko urejena Anglija ravno tako podredila gospodarstvo državnim oblastem. Tako so v fašističnih državah skušali idejo »organizirane armade« takoj prenesti iz vojnega stanja (1914—1918) v normalno družabno stanje. Kakor dobi vojak hrano, ne oziraje se na to, če strelja ali ne, tako naj bi tudi bila državljanu zagotovljena življenjska eksistenca.

Tretji in najodločilnejši vzrok hitrega razvoja fašizma pa leži v reakciji na Versailles. Bogo Grafenauer piše: »V izčrpani državi, ki jo je zajel močan občutek manjvrednosti, nastopi zблиžanje med gospodarsko in ideološko obupanim proletariatom ter med srednjimi stanovci, ki se bojijo proletarizacije.«<sup>1</sup> Kriza kapitalizma in socialne demokracije sta že vnaprej pripravljali teren za fašizem, politična kriza po svetovni vojni pa je ta proces depersonalizacije in nivelizacije v ljudstvih pospešila. V fašizmu se je združilo politično in socialno izkustvo s teženjem preplšenih in razočaranih ljudi. Zato je fašizem sicer zahteval notranje močno, zlasti gospodarsko urejeno državo, vendar je zaradi teženja v konstruirano ravnotežje postal kompromis.

<sup>1</sup> Misli o fašizmu. (Dejanje II., str. 117.)

Fašizem se je sprva pojavil kot politična sila, ki je postavila najprej dejstvo, šele potem doktrino. Kot tak se je z osvojitvijo oblasti lotil tudi reševanja socialnega problema. Zanj je našel rešitev v korporativizmu, to je skladju vseh stanov. Korporativizem je od takrat naprej socialni program fašizma in njegov sestavni del.

V množici korporativnih načrtov in izvedenih sistemov pa lahko ločimo demokratične in avtoritativne predloge.

Primer demokratskega korporativizma je deloma Švica, posebno pa propadli sistem v Avstriji. Demokratični korporativizem upa, da bo obdržal politično demokracijo kljub korporativističnemu socialnemu redu. Na videz se zdi, da je nekaterim korporativnim družabnim ureditvam uspelo obdržati demokracijo. Če pa stvar pogledamo iz večje bližine, vidimo, da je ta politična demokracija zgolj formalna. In prav ta formalna demokracija se najbolje zlaga s korporativno socialno ureditvijo, ki je, kakor bomo videli, tudi le formalna. Take formalne rešitve se vzdrže le malo časa, ker človek konec koncev ni predmet, marveč oseba.

Drugi način korporativne ureditve države pa je avtoritativen. Primerov avtoritativnega korporativizma je polno: Italija, Nemčija itd. Razlika med demokratičnim in avtoritativnim korporativizmom je v doslednejši politični in gospodarski izpeljavi. Dosledno izpeljan korporativizem more biti samo avtoritativen in diktatorski. Razrednega boja namreč ni mogoče ukiniti s tako formalnostjo kot so korporacije, pač pa ga je mogoče brzdati s celotno državno silo. Zdi se celo, da je avtoritativna država potrebnejše orodje v borbi proti razrednemu boju, kakor korporativna ureditev sama. Korporacije so le več ali manj slepilo za razredno nezavedno delavstvo. Sploh je treba poudariti, da vsi korporativisti brez izjeme polagajo preveliko važnost na tako formalnost, kakor je zunanja organizacija v obliki korporacij. Te formalnosti korporativiste tako zavzemajo, da pozabljajo na samo bistvo stvari. Če je sistem sam v sebi zdrav in ne vsebuje protislovij, potem se tudi organizacije oblikujejo kolikor toliko organsko in ne na državen diktat.

Pri razpravljanju o korporativizmu smo se doslej omejevali na označevanje korporativnih sistemov in pri tem puščali bistvo stvari ob strani. Zdi se pa, da je precej vseeno, koliko zbornic in korporacij imajo v posameznih korporativnih sistemih, dokler si nismo na jasnem o bistvu in osnovah korporativizma.

Bistvo korporativizma leži — kakor vse kaže — na gospodarski in družbeni ravnini. Principium divisionis gospodarskih teorij in sistemov je njih odnos do lastnine. Korporativizem sicer zahteva »socialne dolžnosti lastninee«, toda pri tem mnogo bolj apelira na dobro, moralno in častivredno, kot na pravično, zakonito in nujno. Sicer je res, da po korporativnih načelih država

posega v privatno lastnino, vendar pa se načeloma ne upira krivičnemu pridobivanju lastnine. Zopet se nam kaže pomanjkanje korenitosti in beg v kompromis, ki je najtočnejša oznaka korporativizma.

Vsi korporativizmi priznavajo privatno lastnino. Privatna lastnina ni sicer nujno slaba, vendar je njena koristnost ali škodljivost odvisna od socialno-gospodarskega reda, v katerega je vključena. Brez dvoma je slaba in škodljiva današnja kapitalistična lastnina, po kateri eden brez dela pridobiva, drugi pa kljub delu izgublja. Lastnina ima torej tako funkcijo, kakršno ji daje gospodarski red. V kapitalističnem redu je s pojmom lastnine najožje združen današnji način obrestovanja in dedovanja. Prav tu pa leži zlo kapitalizma. Korporativizem obrestovanja in dedovanja namreč niti ne odpravlja niti ga ne urejuje s skladu z resničnimi potrebami celotne družbe, ampak ohranja kapitalistično lastnino, kar je razumljivo, saj je korporativizem le podaljšek epohe kapitalizma.

Ker je korporativizem predvsem socialna organizacija, je gotovo, da nam ga bo zato sociologija lahko še bolj osvetlila.

Vsi korporativistični sistemi in načrti so si v glavnem edini v tem, da je družba organizem. Ta sociologija pač najbolj ugaja ideji pomirjenja in solidarnosti, saj je že Menenij Agripa razlagal, da se udje ne morejo gibati, če jim želodec odpove pokorščino.

Krščanski korporativisti so sprejeli organsko pojmovanje družbe še posebej zato, ker jih je k temu vodila tradicija. V teologiji se namreč govori po Pavlovih besedah o Cerkvi kot »mističnem telesu Kristusovem«. To pojmovanje, ki je hotelo v verski resničnosti izraziti povezanost Kristusa in Cerkve, so prenesli krščanski sociologi na sociološko ravnino, kjer pa pomeni le prisposodobno in nič več.

Organicistično sociologijo lahko razdelimo na dva dela. Prva pojmuje človeško družbo kot biološko celoto, druga pa ima organizem le za primerjavo nasproti družbi. Biologistično-organicistična sociologija se je pojavila v Angliji kot posledica močnega napredka biologije (Darwin). Herbert Spencer je trdil: »Družbe so organizmi ali superorganski agregati« ter je uvajal biološki boj za obstanek v sociologijo. Rus Lilienfeld se je celo povzpел do trditve: »Nemo sociologus nisi biologus.«

Druga organicistična sociološka smer ima organizem le za analogijo, za pojasnitev tistega nejasnega pojma, ki mu pravimo družba. Te sociologije so se oklenili tudi zelo navdušeni protidarwinovci. Danes pa se te sociologije oklepajo sploh vsi korporativisti.

Če se sedaj obrnemo h kritiki organicistične sociologije, moramo predvsem ugotoviti, da primerjalna metoda ne zadostuje za pojasnitev družbe. Comparaison n'est pas raison. Tu imamo

zopet priliko pokazati, s kakšnimi preprostimi in slabimi ugotovitvami se zadovoljujejo korporativisti. Dočim ima vsak individuuum v družbi svobodno voljo, je temu individuuumu odgovarjajoča stanica v organizmu nima. Primerjalna metoda nam more koristno služiti le pri enakovrstnih pojavih, ki se med seboj razlikujejo le po intenziteti ali skladnji, nikakor pa ne med dvema raznorodnima pojmom, kot sta organizem in družba. Odnos med celicami se bistveno razlikuje od odnosa med ljudmi, ker je prvi mehaničen, drugi pa socialen. Pri raziskovanju na temelju sociološke metode se izkaže, da imajo analogije zgolj stilni, nikakor pa ne doktrinaren značaj.

Iz organicistične sociologije izvira ideja socialne solidarnosti, ki je drugi temeljni kamen korporativizma. Razvoj socialnega vprašanja je jasno pokazal, da kapitalizem vodi do vedno silnejšega razrednega boja. Izhod iz razrednega boja vidijo nekateri v ukinitvi kapitalističnega načina produkcije same, drugi pa mislijo, da zadostujejo le malenkostne korekture v socialni organizaciji. Prvega naziranja so se oklenili marksisti, ki so to idejo skušali tudi realizirati v Rusiji, kjer je — kakor pravijo — »razredni boj z ustavo ukinjen«. Drugega naziranja, to je naziranja o »socialni reviziji« pa so se oklenili korporativisti, toda zaželenega uspeha niso dosegli. To priznavajo tudi teoretiki, ki so korporativizmu zelo naklonjeni. Tako n. pr. dr. Jakob Aleksič trdi, da se »pod streho fašističnih korporacij razredni boj nadaljuje«.<sup>2</sup> Naša naloga je, da razjasnimo vzrok, zaradi katerega se korporativistom kljub tako lepemu soglasju med delavci in podjetniki v korporacijah ni posrečilo odpraviti razrednega boja. Vzrok leži v njihovem nepravilnem pojmovanju razreda in stanu.

Med razredom in stanom moramo delati najostrejšo razliko. Človeštvo se deli vertikalno v stanove in horizontalno v razrede. Na isto horizontalo lahko postavimo več vertikal. V istem razredu je prostora za več stanov.

Poudariti je treba, da danes poznamo le dva razreda: razred izkoriščevalcev in razred izkoriščancev, kajti razred je izraz gospodarskih odnosov. Gospodarski sistem, ki ene dviga na oblast, druge pa tem podreja, ustvarja dva razreda. Glede na to, ali je človek v današnjem gospodarskem sistemu pridobitno aktivno ali pasivno udeležen, pripada via facti prvemu ali drugemu razredu. (Za razred moremo celo do neke meje trditi, da ni družba. Posebno kapitalistični razred ima zaradi silnega egoizma in medsebojnega nasprotovanja v sebi prav malo družbenega.)

Stan pa je profesionalna enota za razliko od razreda, ki je socialno-politična enota. Nov stan je mogoče ustanoviti, novega razreda ni mogoče. Stan je brez dvoma družba. Poklic pa za razliko od stanu ni družba.

<sup>2</sup> Stanovska država str. 67.

Za vprašanje korporativizma je posebno usodno zamenjavanje stanov z razredoma. Korporativisti so mislili, da bodo s stanovskim pomirjenjem pomirili tudi razrede. Pozabljali pa so, da stan in razred nimata ničesar skupnega. Mislili so, da bo delavec zadovoljen z vsako plačo, samo da bo imel pravico, da se enkrat na teden profesionalno posvetuje z ravnateljem.

Korporativisti pozabljajo, da se človeška družba deli vertikalno v stanove in horizontalno v razrede. Če odpravimo stanovski antagonizem — kar je korporativizmu uspelo — s tem še ne odpravimo razrednega. Razredno nasprotje bo ostalo, dokler bo način gospodarstva kapitalističen, to se pravi, dokler si bodo nekateri prisvajali delo drugih. Razredi bodo ostali, dokler bo nad človekom gospodaril svoboden kapital. Proti tej neizprososti ne pomaga noben »prerod nravi«, niti gospodarske zbornice, niti korporacije in ne vem kaj še.

Korporativizem ni in ne bo rešil socialnega vprašanja. Zdaj vemo, zakaj ne! Korporativizem je združil v korporacijah delodajalce in delavce. Na ta način je sicer združil dva stanova v isto organizacijo, ki se imenuje korporacija, ni pa združil dveh razredov kapitalistov in proletarcev, ker jih v takem okviru ne more združiti. Delodajalec danes namreč ni več tudi odgovoren kapitalist. V modernem gospodarstvu podjetnik ni več samostojen gospodarski subjekt. To se pravi, da je kapitalist danes skrit; delodajalec je le njegov eksponent. Korporativizem je formalno združil delavski in delodajalski stan, ni pa združil kapitalističnega in proletarskega razreda, kar se pravi, da ni odpravil resničnih vzrokov socialnega antagonizma.

Niti na političnem polju ni mogel uspeti, kajti s tem, da ni nastopil spontano in organsko, kot izraz stvarnega gospodarskega življenja, marveč umetno, po diktatu politične oblasti ali celo oblasti ene same stranke, se je sam spremenil v politiko in taki politiki dejansko dal vso oblast v roke, čeprav je hotel politiko odpraviti. Ta nauk si moramo zapomniti posebno Jugoslavaní, ki nam je ravno danes do tega, da se naslonimo na prave politične sile v vseh treh narodih.

Korporativizem je torej zelo huda mistifikacija, ki jo je uporabil kapitalizem. To dokazuje tudi dejstvo, da so se doslej katoličani še dokaj hrabro upirali kapitalizmu, pred korporativizmom pa so mnogi klonili. Zakaj? Ker so v njegovi ideji zagledali rešilno obliko svojega nerodovitnega in pasivnega razmerja do sveta.



## VERSKA AKTIVNOST KRISTJANOV V SODOBNOSTI

Pod tem naslovom je prinesla dunajska „Schönere Zukunft“ od 18. avgusta leta 1940. članek izpod peresa dr. Gregorja Uhlhorna. Priobčujemo ga v prevodu, ker dobro dopolnjuje misli uvodnega članka v zadnji številki.

Odločilni časi, v katerih živimo, mogočen prelom na vseh področjih kulture in človeškega življenja zahtevajo od kristjanov posebno mero preizkušnje. Gre za to, da z dejanjem in zgledom živo izpričamo, da krščanstvo ni nikak ostanek iz srednjega veka, da ni nikako umetno ohranjeno življenjsko občutje davno preživelega obdobja, ampak da je še vedno duševno močna resničnost; da lahko pomiri in odreši modernega človeka ter ga usposobi za najvišje napore tostranstva. Ta zahteva po nepobitnem pričevanju kristjanov o vrednotah in moči njihove vere se danes ne omejuje le na to ali ono zemljo: kakor se preoblikovanje človeškega življenja širi na vsa področja in čez ves svet, tako vesoljno se postavlja tudi ta krščanska zahteva; le način, kako naj se izpolni, se mora ravnati po vsakokratnih okoliščinah in vprašanjih. Če je torej znani švicarski teolog pred kratkim postavil v pomembnih izvajanjih temeljne ugotovitve, ki se tičejo verskega udejstvovanja današnjih kristjanov, potem ta izvajanja zanimajo vse nas, ki spoznamo v njih splošno veljavo.

K potrebnemu uveljavljanju kristjanov v današnjem svetu spada to, da opustijo boječe oddaljevanje od ostalega sveta in zapiranje pred njim, marveč se postavijo v sredo življenja in ustvarjanja svojega časa. Če se danes snujejo posebni katoliški svetovi v sredi kulturnega in državnega življenja z namenom, da kristjani žive v njih skrbno zavarovano svoje posebno življenje, je to proti duhu časa, prav posebno nevarno pa še za bodočnost krščanstva samega. Zahteva po uveljavljanju predpostavlja, da doprinaša kristjan svoje napore na vseh področjih, v istem organizatornem, socialnem in državnem okviru kakor njegovi soljudje, ki so versko brezbrizni ali druge vere ali celo protiversko usmerjeni, kajti teh ljudi si ni mogoče odmisлити ali zanikati njihove vrednosti; da kristjan nadalje teh naporov ne doprinaša samo poleg svojih verskih dolžnosti, ampak iz globine svojega krščanskega gledanja in ravnanja, da s svojim resnično krščanskim življenjem daje vsem ljudem viden dokaz moči svoje vere. Oddeljevanje vernikov od tistih, ki njihove vere prav nič ali le deloma delijo, je izraz tiste samopravičnosti, ki jo je

Kristus obsodil na farizejih; njegova metoda je obstajala v tem, da je šel med cestninarje in grešnike, sedal k njihovi mizi in ravno s tem nosil blagovest tudi drugim ljudem. Krščanstvo bi prenehalo živeti, če bi ne sledilo več zgledu svojega učitelja.

Ali vse to tvegajo tudi današnji kristjani, se vprašuje švicarski teolog. »Mi se obračamo le na pridne in pišemo le za pridne. Ti pridni so v naših kongregacijah in naših društvih. Ti pridni klečijo pred našimi oltarji. Ti pridni se zbirajo pod našimi prižnicami. In ker gre vedno le za iste ljudi in vedno za iste pridne Janezke, zato se kolikor mogoče znašamo nad hudobnimi Mihci zunaj nas. (...) Nad svetovnjaki, nad izgubljeni in grešniki. In na koncu koncev postanemo prepričani, da smo mi tisti pridni, dobri in pravični. S tem pa je farizejstvo popolno in dokončno.« Seveda je nasproten postopek združen s težavami, ki se menjajo glede na dežele in narode. V Švici in ostalih parlamentarnih državah so težave približno tele: »Če pišem v nekatoliški list, pravijo: Podpirate nevtralen in nasproten tisk. Če izdam knjigo v nekatoliški založbi, se razburi katoliško tiskovno društvo... Če se udeležim komunističnega zborovanja — ne zato, da bi se tam pričkal, ampak zato, da bi se z ljudmi mirno razgovoril, odstranjeval predsodke in vzbujal zaupanje, tedaj moj tabor z obžalovanjem ugotovi, da zapravljam čas in sile z ljudmi, ki niso usmerjeni bona fide in ki se z njimi ne da nič opraviti. Če grem k ljudem, ki so drugega prepričanja, je to sumljiva communicatio in sacris. Če načenjam vprašanja, ki se tičejo tudi drugih ljudi, skomizgajo na visokih katedrah in ugotavljajo, da bi lahko našli pametnejšega posla in da bi bilo bolje, če bi se posvečali vprašanjem philosophiae perennis in razširjali gledanje tradicionalne katoliške teologije... Če govorim v jeziku drugih ljudi, obžalujejo, da istega predmeta ne izražam s pojmi običajnega šolskega jezika. Če se poslužujem stila drugih ljudi, odkrijejo med vrsticami modernizem, sapiens haeresim. (...) Če živi Carl Sonnenschein z nekaterimi Berlinčani bolj podnevi kakor ponoči, ga obsodijo za bohema, telegramski slog njegovih člankov pa razglasijo za barbarski. Če pa pride eden njegovih duhovnih sodelavcev pri delu v okolici velemesta pod kolesa, je že podan dokaz za nemogočnost njegove metode. Če stanuje Dorothy Day v najrevnejših predelih njujorške Mott Street, jo uradne instance razkričijo za komunistinjo, dokler je kardinal na začudenje vseh ne povabi na predavanje v svoje duhovno semenišče.« Švicarski teolog označuje ponašanje tiste malovernosti, ki vidi povsod le nevarnosti in pomisleke, s sledečimi izbrušenimi stavki: »Ostajamo v zavarovanem stolpu, streljamo iz njega na sovražnika, molimo za njegovo izpreobrnitev in kličemo božjo sodbo nadenj. Nikdar pa ne gremo med volkove, kakor je to Kristus zahteval od nas... Jagnje med volkovi se je spremenilo v bodljikavega in vase zvitega ježa.

Luč je postavljena pod mernik. Zakaj se vendar čudimo, da je postalo versko življenje prazno, ko pa smo Kristusovo sol bojzljivo zaprli v skrinje?»

Poleg tega pa so se danes široke plasti ljudstva mnogih narodov versko vznemirile, saj težijo po verskem življenju, ki bi jih notranje pomirilo, in po verskem nauku, ki bi jim razložil zadnja vprašanja sveta in onostranstva. S starimi metodami duhovnega pastirstva in društvenega življenja ni mogoče približati evangelija množicam. Zato je danes prišla ura laiku, ki naj ne prepričuje ljudi svojega življenjskega kroga več s posameznim apologetskim znanjem in s teoretičnim poučevanjem, ampak mnogo bolj z delom, zgledom in s celotnim življenjskim načinom. »Vsak na svoj način, z metodo, ki se prilagaja njegovi sredini, in z obzirnostjo, ki odgovarja določenemu sloju.« Duševna pripravljenost, s katero naj se podamo na delo, »naj ne bo farizejska domišljavost, govorjenje zviška. Mi prihajamo kot grešniki h grešnikom, kot cestinarji k cestinarjem. Jasno je, da je to, kar mi prinašamo, božjega izvora in zaradi tega varno, veliko in veličastno. Toda zaradi tega nismo mi veliki, ampak to, kar prinašamo. Zato ne prihajajmo naduti in domišljivi, prihajajmo enaki k enakim... Le človek, ki se je notranje spremenil v Kristusa, naj gre med druge ljudi, da jim prinese Kristusa. Le tako pride do preloma. Ne od zgoraj, s silo. Ne od zgoraj, s pokroviteljsko kretnjo, ampak od znotraj, v duhu odgovornosti in preproste pripravljenosti. Tak naj bo današnji evangelij.«

Že vnaprej pa je treba izločiti nesporazum, ki bi še vedno lahko prišlo do njega: Kdor si kot kristjan in pošten človek želi apostolskega delovanja laikov, ne zasleduje nikakih ciljev pozemeljskih oblasti. Tak človek ne misli niti na politiko, niti na oblikovanje organizacij in front. Tak človek ne more oznanjati nobenega drugega programa kakor je bil program prvih Kristusovih oznanjevalcev. Gre mu le za krščansko vero in za njeno živo ostvaritev, za rodovitno zvezo krščanske biti in tostranske resničnosti.

DVE KNJIGI MIŠKA KRANJCA

1

Miško Kranjec vedno bolj dozoreva. To pričajo njegove krajše stvari v Sodobnosti, ki se odlikujejo s toplim, razumevajočim pogledom na življenje. Pričata pa tudi dve zanimivi knjigi, ki smo ju dobili letos od njega.

Prva je obširen roman Do zadnjih meja — iz Naše založbe. Kranjec ga je pripravil menda več let. V njem je obdelal poglavje političnega dela za ljudstvo. Prav za prav delo zadeva življenje bolj na široko in tudi bolj v živo. Gre za zgodbo človeka res nevsakdanje življenjske sile in širokosti, ki jo kaže Senček, junak romana, za razglabljanja takega preprostega, zelo zemeljskega človeka o življenju in ljudeh. Senček je kolar, ki se je dolgo otepal z revščino. Da bi si pridobil ženo, ki ga ni vzela rada, in da bi osrečil otroke, je šel v Ameriko, se z ropom obogatil in se vrnil, vendar pri ženi ni uspel, družina pa se mu je pogospodila in nekam zgubila tla. Sam se je umaknil, doživel polom, ki pa ga ne more docela potlačiti. Da bi se postavil pred ljudmi, ki ga zaničujejo, da bi se jim nekako maščeval, zaide v politiko. Pri tem pa ga pričakovanje revnih tako zajame, da pozabi nase. Hoče jim pomagati do sreče. Dolgo v taki nesebičnosti ne vzdrži. Postane mu pusto, hoče preskušati svojo oblast in trdnost ljudi, se zaplete v ljubezen z gosposko Beti, zraven pa v odvisnost od meščanske gospode. Z njim gre navzdol. Prodaja se, izrabljajo ga, sam čuti, da prej škoduje ko koristi, odkar je hotel doseči kaj le zase. Ko doživi tudi v politiki polom, bi se sicer lahko vrnil k otrokom in k ženi, ki bi ga zdaj res rada pridržala pri sebi, ali to bi mu pomenilo vdajo. Njegova sila še zmerom ne more stopiti v pokoj. Še zmerom hoče delati, še zmerom pomagati, zakaj v tem je prava sreča. Šele zdaj prav zares čuti, da je treba delati za ljudstvo, pa naj se še tako zdi, da utegneš uspeti le v malenkostih, in v sanjah, kako ga osrečuje, preneha biti njegovo srce.

Spričo življenjske sile, ki za stalno do zadnjega ne more mirovati, bi Senčeka lahko postavili ob stran Agati iz Kapitanovih. Vendar je to vse drugače pomembna osebnost. Nekaj dosti več ko pustolovskega, nekaj močnega, velikega in širokega je v njem. Na svoji poti zadeva ob ene in druge meje življenja: ob revščino in imenitnost, ob nesebičnost samo in ob hudodelstvo, ki se ga loti, da preskrbi svojim lepšo prihodnost. Svetnik in hudodelec sta v njem, toda neko mero v hudem le pozna, kakor jo poznajo po njegovem samo nižji ljudje. Drugi gredo brez vsakega sramu preko. Senček je človek iz ljudstva in v ljudstvu je po njegovi misli globoko v nižini ostala poštenost. Tam ljudje še vedno verujejo v resnico in pravico. Značaj ljudi je resda izkrivljen, tega so krive razmere. Treba ga je popraviti in odkriti zdravo jedro. Včasih ga vsega prevzame slepa vera, da bodo prav ti ponižani vzdignili življenje in ga postavili na pravo pot.

Svet urejati pa je težko, ker se v njem večno dela nered. Še sam večkrat zgubi ravnovesje, tisti, ki jim je hotel pomagati, tudi ne znajo vselej najti najboljše poti. Žena ga sovraži in je treba nekaj let, da sprevidi njegovo dobroto. Hotel je pomagati družini, pa se zdi, da je na primer hči Marjeta zaradi gosposkega življenja, ki jim ga je pripravil, še bolj zgubila zvezo s svetom, med tem ko se je druga, Vero-

nika, v iskanju udobnosti lotila ne samo prostitucije, ampak celo hudo- delstva. Senček pravi, da sta potrebna tako samostan kakor javna hiša, sprijazniti pa se ne more ne z eno ne z drugo potjo. Marjeta se je umaknila svetu, ker pač ni imela moči za boj z njim. Tam, misli, da bo molila za očeta, ki ji je sicer dober človek, ali po njeni verski misel- nosti velik grešnik. Ko se oče spravi z materjo, je prepričana, da je to dosegla njena molitev, kar pa je Senčeku velika zmota, ker je prišlo do tega čisto naravno. Ona pač tega sveta ne razume, živi v svoji veri in to je njena sreča. Take sreče v veri išče in jo tudi najde prijatelj Žerdin, ki mu je pomagal pri ropu v Ameriki. Žerdin je malo nagnjen k mistiki, zato kmalu začuti vest, ki mu ne da miru, dokler se ne vda duhovniku in ne zapiše svojega imetja za dobre namene. Zdaj gleda na svet z očmi preprostega, lahko rečemo omejenega vernika. V Sen- čekovem uspehu vidi delo hudobnega duha, zato si še toliko bolj pri- zadeva, da bi spravil prijatelja na pot spreobrnjenja. Toda Senček je človek zemlje, vrstnik tolških in tolških, ki sicer grešijo, pa si to ob svojem času moško priznajo, se morda komu tudi spovejo, se sami obsodijo in si sami dajo odvezo. Senček dopušča, da si ljudje izbirajo pot, po kateri gresta Marjeta in Žerdin. »Saj je morda res,« pravi Žerdinu, »kakor ti misliš, toda jaz bi se še rad podal v življenje. Dokler pa nosi človek vero v življenje, ne more imeti še druge vere.« Vera v življenje mu je torej najbližja in naravna, ne ustvarja pa iz nje nestrpne, ozkosrčne doktrine. Ta vera rase iz njegove velike, neugnane ljubezni, ki je niso delezne samo ženske, iz ljubezni, ki se hoče dajati za druge, da bi jih osrečila. V tem se bistveno loči od že omenjene ženske vrstnice Agate, ki se skoraj ne more povzpeti nad obzorje kolikor toliko sebičnega romantičnega nagona. Ta ljubezen do sveta mu ustvarja lepoto življenja, toda katero tone vse, kar je grdega. Mnogi je sicer dolgo ne morejo sprevideti, ker jim krivijo pogled razni pred- sodki. Počasi, ko zmaga v njih dobro, pa jo le priznajo. Ta ljubezen zmaga v pridobiva tako Senčekico, ki se je dotlej zatekala v sovra- štvo in pobožnost, pa tudi Žerdina, ki se je sicer vsega prepustil drugi, Senčekovi čisto nasprotni poti.

V navezanosti na življenje je Senčeku sorodna mamica iz Poti med blažene (Sodobnost 39). Tudi ona bi rada napotila svojo vnukinjo Mankico v življenje in ne v odpoved svetu. Senčeku pa je podobna tudi v tem, da hoče sama nositi breme krivde, med tem ko so se ji hčere predale mrkemu, tesnobnemu in ozkosrčnemu pobožnjaštvu, da bi si ž njim pridobile odvezo za svojo mladost. Med njima pa je nekaj razločka. Ne samo, da je mamica potisnjena v stran, od koder gleda na svet kakor neka skrivnostna postava. Ona je namreč kljub svojemu stvarnemu gledanju verna, kot ženska se na koncu brez obotavljanja ukloni prijaznemu duhovnikovemu vabilu, da naj se spravi z Bogom. Pa tudi kar se tiče misli na hudo delo, ni tako mirna kakor Senček. Senček je resda moški, toda v njem je tudi mera tiste npravne širokosti, ki jo večkrat srečujemo pri Kranjčevih ljudeh in ki pravijo, da je značilno prekmurska. Senčeka njegovo dejanje v Ameriki ne vznemirja, češ ker je močan v sebi. Če denar, ki ga je tam dobil, ni prinesel sreče, to zanj še ni priča, da s stvarjo ni bilo v redu, marveč bolj, da bogastvo samo ne osrečuje. Hči Veronika pa mu je šla po ti poti že toliko daleč, da z vestjo ne bo tako lahko. On je sicer ne more odobriti, pač pa jo opravičuje, češ da se je hotela rešiti na bolje in da je spravila s sveta le ničvrednega človeka. Za tako dejanje pa je bilo treba pokazati moči. Po tako imenovani častni poti, razmišlja Senček, se ne povzpneš. Če hočeš kaj več zase ali za svoje, moraš stopiti ž nje. Kadar bo kdo hotel osrečiti tudi druge, ne samo najbližnjih, koliko drznejše mu bo treba stopiti z navadne, »poštene« poti, koliko bolj bo moral biti močan, »da ne bo slednji dan trpel in se spraševal: ali je bilo dobro, ali je bilo zlo?«

Takšna so v glavnem dognanja, do katerih se je dokopal Senček in Senček ima, lahko rečemo, marsikaj Kranjčevega na sebi. V glavnem sem dejal zato, ker pisatelj svojega junaka še od daleč ni mislil prikazati takega, da bi ga lahko prijeli za vsako besedo, ki pride iz njegovih ust, ali tisto, ki jo govori v mislih. Ne, Miško Kranjec nam je hotel naslikati človeka iz življenja, ki ima sicer svojo smer, ki pa tudi utegne valovati v svojem mišljenju, kakor pač manese priložnost. Vidiš ga, kako je daleč od prepričanja, da bi molitev kaj dosegla, in kako se vdaja v misel, da je s smrtjo vsega konec. Ob slabi uri pa ga tudi presenetiš, da zdvomi, da bi ljudje mogli biti dobri zaradi samih sebe, ko se začne nagibati k misli, da ljudi držijo v redu v prvi vrsti velike obljube vere. Njegovo mišljenje se pač poraja iz boja z življenjem. Ne samo to. Ta dobričina tudi v svojih dobrih urah ni brez naivnosti in brez navlake raznih krilatic, ki se držijo povprečnega človeka. Morda je prav zaradi takih živo zadetih ohlapnosti človeku toliko bližji in prisrčen. Treba je samo poslušati, kako poučuje Trezo o gospodinjstvu, o tem, do kam smeš krasti, ali na primer o spodobnosti, ki naj jo kažejo ljudje malega naroda pred velikimi.

Ta Senček je torej včasih nekoliko naiven. Da pa ne ve za Triglav, ko pa se spozna celo v statistiki beračev, ni posebno prepričljivo. Tako nekako je tudi z njegovim govorjenjem o Dalmaciji, ki je prenerodno. Pa tudi njegovo razmerje do stare in nove stranke je utegnito biti bolj verjetno, kakor pa je.

Knjiga je vseskozi zanimiva, bolje pisana ob prejšnjih zajetnih tekstov. Malo je sicer raztegnjena, klenost in kratkost ni ne lastnost Kranjčevih oseb ne Kranjčevega pisanja, ki se v vsem ujema z zloznim miselnim tokom njegovih ljudi. Lahko bi dejali, da pisatelj sebe in nas neprestano zapleta v variacije nekaj motivov, ki se sicer razvijajo, pa se jih skoraj zmerom drži nekaj, kar bi lahko utonilo, ker nam pove premalo novega. Ni sicer staro, pa tudi čisto novo ne. Kar pa je treba posebej poudariti, to je široko, toplo umevanje ne samo prizadevanja malega človeka, marveč življenja sploh. Takega prizanašajočega umevanja vsaj danes gotovo nikdar ni preveč.

## 2

Za Slovensko Matico pa je Kranjec napisal *Povest o dobrih ljudeh*, ki je res nekam nenavadna. Začneš brati, pa se ti takoj zgane občutek, da se vrača Cankar. Objame te namreč lepota plemenite pesniške besede in melodičnih, v čisto, milo svetlobo potopljenih stavkov. Potem se spričo dogajanja spomniš Magajne, ki je pred desetimi leti vladal zlasti mlade duše in jih prevzemal s svojo toplo, sentimentalno in idilično novelo. In spomniš se, da je prav v tistih letih začel Miško in da so bile tudi prve njegove stvari rahlo sentimentalne in idilične. Njegove prve stvari so bile pisana poezija zemlje ob Muri in njenih ljudi, poezija njih sanj o ljubezni, sreči in svetu. Pozneje seveda ta poezija ni preminila, ali umaknila se je le obširni stvarnosti, ki jo je prikazalo Miškovo pisanje. Ta pereča stvarnost prekmurskega in obenem sploh slovenskega življenja je morala na dan, najsi je bilo mnogim še tako narobe in najsi se nekateri ž njeno pisateljsko podobo nismo mogli zmerom sprijazniti. Poezija se je oglašala še vedno, posebno v krajših stvareh. Ali zato se ne zdi knjiga nič manjše presenečenje.

*Povest o dobrih ljudeh* je namreč idila — idila o ljudeh, ki živijo v stran od sveta na nekakšnem otoku med Muro in njenimi zapuščenimi strugami, v zatišju, kjer razkazuje narava ob svojih menah vse svoje čare in kjer se mednje še zmerom meša skrivnostno življenje ljudskega verovanja. Tu sta stara zakonca Koštrca. K njima prihajajo za črez zimo Korenovi, to je pridni in skromni Ivan, njegova lepa žena Marta



ter njena slepa hčerka, čudovita pevka Katica. Včasih se nepričakovano prikaže v ti ali oni podobi skrivnostni vnuk Peter Koštrca, razbojnik, kakor pravijo, pa tudi dober človek. Stara Koštrca sta zgled lepe zakonske ljubezni. Koštrca je bolj zemeljski, dobričina in velik govorec, ki modruje, kadar le utegne, prav zložno in o vsem, še tako ob sebi umljivem. Vse prej ko prevraten modrijan je to. Bolehna Koštrčka, ki je z eno nogo že v grobu, je preprosta pobožna ženica, ki pa kljub svoji pripravljenosti za nebesa še vedno vsa drhti ob misli na ljubezen, še vedno hoče nežnih besed, pa se tudi kolinam, ki jih ima tako rada, ne more odreči. Kar ginljiva sta v svojih majhnih sporih in v dobrikanju. Tako življenje v lepi samoti je tudi Ivanova želja, toda Marti se hoče sveta, ki jo na zadnje tudi povleče vase. Vanj jo zvabi Peter, ki se ji prikaže kot spreten in vnet ljubimec, ki pa mora pred oblastjo izginiti. Ta Peter pride drugič kot skrivnosten, moder neznanec, o katerem sodi Koštrčka, da je božje bitje, ker jima pušča velik denar. Marte ne more prepričati, da se moti o svetu, ko pa mora sam vnovič bežati, potegne za seboj slepo pevko Katico, ki je zavistni, malenkostni svet ni hotel sprejeti, dasi so dobri ljudje spoznali, koliko lepote bi jim bila lahko razodela njena pesem. Utrnila sta se v svet, kakor se je malo prej Marta in kakor kmalu izgineta iz življenja stara Koštrca. Toda ti dobri ljudje docela le niso izginili, zakaj prešli so v dobroto, ljubezen, lepoto, pesem in upor, ki še vedno žive med ljudstvom.

Osebe so torej, nekatere bolj, nekatere manj simbolične.

Ko bereš to idilo, moraš misliti na Bernardina de Saint-Pierre, na njegovo Paul et Virginie, saj gre v obeh za podoben umik dobrih ljudi iz sveta v bujno, lepo življenje samotne narave. Mimogrede pa ti pride na misel antična o Filemonu in Bavcidi, saj prihaja tudi tukaj na obisk k dobrima zakoncema božje bitje, vsaj Koštrčka je o tem prepričana. In te njene mitične iluzije pisatelj tudi za bralca noče razbiti. Če je pisatelj z njim pokazal kos tistega mitičnega sveta, ki obdaja življenje na otoku, kateri se včasih potegne črezenj kakor meglica, ki zabrisuje meje ter vse odmika v neotipljivo skrivnost, pa gre na zadnje tako daleč, da celo vse svoje osebe mitizira.

Mislím, da se je moral marsikdo vprašati, kako da je Miško Kranjec danes zastavil pero za take vrste pisanje. Sicer vemo, da je v prvih letih, kakor smo že dejali, rad poetiziral, pred očmi nam je še svet njegovih preprostih ljudi, v katerega se meša tudi legenda. Danes, po letih večkrat precej naturalističnega pisanja pa smo malo iznenadeni. Vendar se zadeva da razložiti. Kranjca je v njegovem boju za drugačno življenje, kakor je tisto, ki nam ga zagraja narodni oskrbniki, doletelo marsikakšno razočaranje. Beri samo nekaj spominov na prijaznosti, ki jih je bil deležen, pa moraš reči, da je moral imeti res dobršno mero trdoživosti, če se mi prepustil hujši zagrenjenosti, kakor pa sije iz njegove besede. Danes imamo povrhu po svetu veliko vojsko. Pisatelj sam namiguje nanjo. Človek bi se pred vsem tem rad zatekel v lepši svet, rad bi tudi dobil potrdila, da v nazadnjaškem zavajanju ljudstva, v pritisku, v velikem divjanju in pustošenju dobrota med ljudmi, posebno med malimi ljudmi, ne bo umrla. Človeku se sicer včasih vsiljuje tudi misel, kaj ko bi bil Miško hotel malo potegniti tiste, ki so mu njegovo prevratnost in druge grehe toliko zamerili. Zdaj bodo nekam pomirjeni, oddahnili si bodo, češ da je že na poti spreobrnjenja. Skoraj taka misel je na priliko mimogrede obletavala Prešerna, ko je pisal svoj Krst. In kakor je bil ta spev deležen lepega sprejema pri siceršnjih njegovih nasprotnikih, tako nekako so menda nekateri hoteli Kranjcu marsikaj spregledati zaradi te knjige. Nič ne rečem, da se norčuje, ko piše kakšne naivno resne ali pobožne pogovore, pač pa se mi zdi, da gleda izza vse te resnosti tudi nekaj igre. Kajti mera artizma je očitna v vsem delu. Pisatelj zastran tega ni zatajil

svoje misli, to nam govori razbojnik Peter, ki predstavlja upor proti neskladnim razmeram. Tako je mogoče, to se mi zdi tudi zelo verjetno, da je eno in drugo spremljalo ustvarjanje tega dela: uživanje ob lepi idili, artistično oblikovanje, pa tudi slava malega, dobrega človeka, ki bo morda ustvaril boljši svet.

V idili vlada po navadi omiljen realizem in zložen potek. Ljudem ni ravno prav, da bi bili čisto do kraja izrisani. Kranjčevi ljudje so na splošno precej zemeljski, pa čeprav jih obdaja svoj odmaknjenosti od sveta in vdanosti v božjo voljo. Treba je brati samo o zlati pokri obeh Koštrčevih. Pisatelj te mora spraviti v dobro voljo z idiličnim zakonskim prerekanjem, z modrovanjem ob juhi, piški in gibanici, ki se ustavi šele, ko si zatrpajo usta, pa morajo molčati, čeprav imajo kaj še tako važnega povedati. Veliko manj stvarnega je na Petru, vsaj njegova preobrazba ni čisto od tega sveta. Nekaj naravnost svetega, vidčevskega pa je v slepi Katici, v svečenici lepe pesmi.

S Petrom, ki je v drugi podobi toliko obdan s skrivnostjo, da se izmika prijemu, in z lepo dušo Katico, ki živi na zemlji kakor ublažujoč privid, posega v to že malo rahlo stvarno življenje svet legende in pravljice — tisti svet torej, ki si ga človek samo sanja, pa je zato po svoje prav tako resničen in naraven. Druženje stvarnega in idealnega sveta v idili ni treba, da bi ravno motilo, vendar neka verjetnost, ali upor, ki prevzema ljudstvo zdaj v postavi tega, zdaj drugega narodnega junaka in dobrotnika. Toda preskok iz privlačnega razbojniškega ljubimca v skrivnostnega modrega starca je le nekam nasilen. Pa tudi drugače bi se dale nekatere stvari bolj sprejemljivo zapisati. Sentimentalnost, ki se Mišku ob Katici tako melodično in tako obilno razliva, gre daleč, pa še ni greh. Vsak se ji bo rad dal zapeljati. Da poje to slepo deklo na organistovem grobu, naj bo, ne gre mi pa, da bi Koštrčka videla v pesmi, ki jo poje radio, nadaljevanje njene pesmi. Še več bi se dalo povedati o modrovanju oseb iz idile. Tudi če govorijo izbrano, ne realistično, gre v sklad s takim idiličnim, odmaknjenim življenjem. Večkrat ti je čisto prijetno, ko poslušáš njih zložno, skladno modrovanje, ko vidiš, kako se tudi pisatelj naslaja ob svojih govorcih. Pri tem po svoji stari navadi malo preveč vleče in pripoveduje stvari, ki so same ob sebi umljive. Priča prevelike dognanosti tako pisanje gotovo ni. Zgodilo se je celo, da je na strani 177. napisano, češ da Ivan o čudnem tisočaku nič ne ve, dasi je svoj čas, kakor pravi stran 105., o njem razglabljal. Tu pa bi se bolj ko zavlečenosti upiral premajhni naravnosti, ki mori posebno modrovanja. Razbojnik Peter je sicer dovolj imeniten na koncu gostije, niti malo pa ne, ko spoznava, da spada v najnost usode. Še bolj pa velja to za starega Koštrca, ki zna izbirati učene izraze in sestavljati stavke, ki so naravnost čudoviti — toda ne Koštrčevi. Zakaj, ko jih je pisatelj skladal, Koštrce ni bilo pred njegovimi očmi.

Omenil sem, da si idila lahko privoščijo zložno pripovedovanje in govor v izbranih, skladnih stavkih. Tako je bilo na primer tudi v starih idilah, v Pavlu in Virginiji in drugod. Žato pa, mislim, ni treba prevzemati starega načina pripovedovanja, ki udari v knjigi nekod na dan. Poglejmo samo na stran 180.: »Ana... se je razveselila nad dobrosrčnostjo svojega moža in poudarila njegovo ponudbo z n a s l e d n j i m i b e s e d a m i...« Rekel bi, da diši tako arhaično pisanje le preveč po starem, po nerodnem, ne samo po lepih, zložnih starih časih. Če pa je Kranjec hotel vanje položiti nekaj hudomušnega pretvarjanja, bi moral celotno delo uravnati pod tem pogledom in moral bi tudi biti bolj izurjen v artističnih igratih. Tudi sicer je videti še nekaj nedognanosti, na primer na strani 264.: »Nekaj časa je govoril samo o svojem odhodu; pa je tudi o tem umolknil. In ne samo to, nekoč je vzel v roke kitaro

in kar naravnost izjavil: Ko se naučim brenkati, odidem.« Ali na strani 269.: »Vendar je videti, da se je Peter odločil, čeprav ga tudi to prvo sonce ne more odrgati iz tega doma.« Ne v enem ne v drugem primeru ni logične doslednosti.

Treba je še povedati, da je ta Kranjčeva knjiga morda od vseh njegovih še najbolj smotrno zložena. Če pogledamo na veliko naturalistično brezobličnost nekaterih prejšnjih, moramo priznati lepo prizadevanje k napredku. Povzpel se je celo do stilizirajočega paralelizma v uvodu in koncu, kar še podkrepljuje poetično, izbrano razpoloženje, na katero je delo ubrano. Ta kompozicijski in stilni paralelizem je doma pred vsem v idealistični umetnosti, ki rada oblikuje po načelih simetrije. Tukaj je dobro v skladu z značajem povesti, ki pač ni povsem realističen. Knjiga sicer ni natrpna z žgočo stvarnostjo, je pa lep in topel dar, ki smo ga rabili, da nas podkrepi v veri v dobro. Vem, da je marsikoga ogrel, marsikdo se je z nekakim olajšanjem prepuščal temu svetu, ki ga resda ne moreš vselej otipati, kakor ne moreš sanj, brez katerih pa vendar ni mogoče živeti. Zato moramo biti zanj Mišku Kranjcu hvaležni.

Lino Legiša.

## NOVE SLOVENSKE UČNE KNJIGE

Prva knjiga iz te skupine je bila čitanka in slovnica za prvi razred iz leta 1931. Sledile so leta 1932. čitanka in slovnica za drugi razred, leta 1935. čitanki za tretji in četrti razred, lani je izšla druga, predelana izdaja vseh prvih štirih knjig, letos pa še slovnica za tretji in četrti razred; ta je obenem zadnja slovenska učna knjiga za nižje razrede srednjih šol iz tega okvira. Kot pomožna knjiga je predpisan tudi Breznik-Ramovšev Slovenski pravopis iz leta 1937.

Pri sestavi slovnice in čitank so se združili najboljši poznavalci slovenskega jezika in v skupnem delu izdali knjige, ki so danes lahko v veselje slehernemu dijaku, resničen pripomoček profesorjem in ponos vsega slovenskega naroda. Pri prvi knjigi leta 1931. so sodelovali profesorji dr. Bajec, dr. Rupel, Sovre in Šolar; že leta 1932. se jim je pridružil še dr. Kolarič; k delu za letošnjo slovnico pa so pritegnili še dr. Antona Breznika.

Škoda, da prireditelji tudi za tretji in četrti razred slovnice niso priključili kar čitankam, kakor so to storili za prvi in drugi razred. Seveda govori nekaj razlogov za tako cepitev, z druge strani je pa za učitelje in učence dosti lažje delo ob eni sami knjigi. Ko bi se bila pritaknila slovnica vsaj čitanki za tretji razred, bi sedanja slovnica za tretji in četrti razred tudi ne hotela istočasno služiti dvema namenoma: namreč podrobni obravnavi predpisane snovi za tretji razred, poleg tega pa tudi zaokroženemu in zgoščenemu pregledu, kakršen je potreben za malega maturanta.

V slovnicaх so posebne pozornosti vredna poglavja o fonetiki in tolmačenja o indoevropskem prajeziku, praslovansčini in slovenskih narečjih; mnogo bo koristil tudi pridejani zemljevid slovenskih narečij. Škoda, da ni nobene pripombe o pomenu posameznih narečij pri gradnji knjižnega jezika.

Poglavja o oblikoslovju, sintaksi in metriki nudijo bogato in v marsičem tudi novo snov. Nauk o stilu je najbrž namenjen za višje razrede; dalo pa bi se tudi že na tej stopnji marsikaj s pridom razložiti; nasprotno pa se zde nekatera pričujoča poglavja (na primer poglavje o glagolu) za tretješolca v celoti pretežka in bi kazalo tudi tega kaj prenesti v višje razrede.

Slovnice so opremljene s smotrnimi navodili za domače vaje; lahko bi jih bilo še več. Spreten profesor bo seveda sam toliko iznajdljiv, da si bo vedno zopet izmišljal nove. Večina profesorjev pa se prav suženj-

sko drži samo tega, kar je v knjigi; ob tem pa dobiva ves slovniški pouk dosti preveč teoretičen značaj.

Številne domače vaje nimajo samo te vidne posledice, da utrdijo znanje, ampak so, vsaj za lenega in nespretnega dijaka, skoro edino sredstvo, ki ga doma resnično prisili h knjigi, pa tudi starešem in inštruktorjem znatno olajšujejo nadzorstvo pri učenju; v šoli pa vaje zelo prijetno poživljajo slovniški pouk. Tu mislimo tudi na razne tekmovalne vaje, na razne slovniške igre, na vaje, ki jih ustno izvaja zbor, ali dva zbora ali posameznik z zborom, na pismene vaje z različnimi razpredelnicami, pa tudi na vaje, ki pri njih nastopajo dijaki sami kot voditelji, take, ki zahtevajo domače priprave, pa zopet take za urjenje mišljenja, za utrditev sloga itd.

Poglavje o »jezikovnih barbarizmih« prinaša bogat izbor napačnih slovenskih besed in zvez ter zahteva od dijaka, da jih nadomesti s pravilnimi. S pridom bi lahko sledila še podobna poglavja z najbolj razširjenimi slovniškimi in stilističnimi napakami, ker je tako popravljanje dijaku zabava in se mu zato tudi globlje vtisne kakor suhoparno pravilo.

Velika pomanjkljivost dosedanjih šolskih knjig je bila ta, da dijaku ni dala nobenega navodila za uporabo Pravopisa, čeprav mora vsak dijak že v nižjih razredih uporabljati tudi slovarje iz tujih jezikov. Slovenski Pravopis bi moral biti ena najnujnejših knjig, saj jo bo vsak izmed dijakov moral redno uporabljati tudi v poznejših letih v kateri koli stroki. Nova slovnica prinaša tudi v tem pogledu napredek. Pogrešamo pa posebnega poudarka o pomenu slovarskega gradiva ter navodil k njega uporabi še z vajami za razširjanje jezikovnega zaklada, o homonimnih izrazih itd. Z elementarnimi vajami, kakršne so potrebne pred uporabo vsakršnega slovarja, pa bi se moralo začeti že v prvem razredu, seveda pa bi bila v ta namen potrebna nova, predelana in razširjena izdaja »Slovenskega pravopisa«.

Pri izboru leposlovnega gradiva za čitanke je prireditelje vodilo predvsem estetsko merilo in tako skoro domala ni v njih po šolskih knjigah sicer tako udomačenih »vzgojnih« sestavkov, kakršni dosežajo navadno prav nasproten uspeh od zaželenega. Gradivo pričujočih čitank je izbrano s tolikšnim vzgojnim čutom, da bo učitelj, ki zna mlademu človeku to lepoto prav pokazati, lahko zbudil z njo tudi težnjo po pravem človeku v sebi, po iskanju plemenitosti in dobrote.

Seveda bi se dalo še vedno kakemu berilu oporekati, tudi pogreši bralec še vedno to in ono, toda že druga izdaja je večino takih pomislekov zabilasala in tretja bo gotovo svojo nalogo še poglobila. (Upamo, da bo tedaj dobila mesto tudi največja slovenska pisateljica Zofka Kveder-Jelovškova.)

Posebno prednost daje novim srednješolskim čitankam sistematični pogled v literarnozgodovinski razvoj, kar nudi malemu maturantu, ki ni namenjen na višje šole, zaokroženo podobo domače knjižne umetnosti, ostalim pa lepo pripravo za pouk v višjih razredih.

Prav prijetno učinkujejo številni sestavki vesele vsebine; mnogo koristne razgibanosti prinašajo tudi sestavki v dialogih, izmed katerih so nekateri kar imenitno izbrani, pa bi se dali še najti.

Posebno dragocena so navodila za snovne, idejne in oblikovne razčlenbe pod berili, podatki o pisateljih, napotki za vaje in podobno. V raznih opombah in razlagah k berilom pa se kaže nezadostno upoštevane deklinacije duševnosti, kar ima za posledico, da so knjige z večjim pridom uporabljive na moških kakor ženskih zavodih.

Prav je, da so čitanke opremljene z akcenti pri dvomljivih besedah ali pa takih, kjer v vsakdanji govor vnašamo vse mogoče napačne poudarke.

Čitanki za četrty razred je dodan kratek pregled slovenskega slovstva; lepo je povezan z literarnim gradivom iz vseh štirih čitank in daje malemu maturantu pregledno obnovo znanja, ki si ga je načrpal v štirih letih. Priporočljiv bi bil tudi zemljevid z označbo rojstnih krajev slovenskih pisateljev, kakršnega bi moral vsak četrtošolec tudi sam izrisati.

Posebno ceno dajejo novim čitankam obrazi, podobe in umetniške priloge naših največjih slikarjev. S tem v zvezi so podane tudi jasne razlage k posameznim slikam, kar daje dijakom lep napotek v umetnostno zgodovino — poglavje, ki je bilo doslej na naših srednjih šolah skoraj povsem zanemarjeno. Zelo pa pogrešamo med umetniškimi reprodukcijami kako delo Ivane Kobilčeve, slikarice, ki ji je celo tujina izkazala največje priznanje, kar ga je kdaj dosegel slovenski slikar.

Gotovo bi bila naloga slovenskih učnih knjig, da uvede dijaka tudi v ostale panoge umetnosti. Marsikaj takega se da napraviti tudi med primeri za slovniške vaje, v čemer nudi zadnja slovnica na primer s poglavjem o vajah za rabo velikih in malih črk prav zanimivo gradivo. Zelo vzgojno vplivajo med slovniškimi primeri tudi narodni reki in pregovori, manj pa odlomki iz pesmi, ki so dostikrat dijakom nerazumljivi in imajo često tudi prisiljene naglase ali celo umetno skovane besede. Tudi izraža preveč sedanjih slovniških primerov pesimizem ali vsaj tegobe in stiske vsakdanjega življenja, namesto da bi prinašali učinkovite optimistične izreke, npravnostne izjave, vesele vzklrike in samozavestne poudarke. V to gradivo bi se dala vriniti tudi razna navodila o lepem vedenju in še dosti več izjav o naših velikih možeh in ženah pa tudi o najpomembnejših veličinah tujih narodov.

Prav potrebni so bili sezname priporočljivega berila; z novimi izdajami se bodo morala seveda stalno izpopolnjevati. Že sedaj pogrešamo Cerkvenikovega Ovčarja Runa in Burnettove Malega lorda. Dobro je dalje navodilo za enotno memoriranje pesniških del.

Omeniti moramo tu še eno uspešno pomagalo za pouk slovenščine. To so izdaje celotnih slovstvenih del, ki jih po enotno zasnovanem načrtu pod uredništvom prof. Jakoba Šolarja že sedmo leto izdaja Mohorjeva družba v zbirki »Cvetje iz domačih in tujih logov«. Za nižje razrede so od dosedanjih uporabljive Levstikov Martin Krpan, Jurčičeva Jurij Kozjak in Deseti brat, Ciglerjeva Sreča v nesreči in Finžgarjev Student naj bo. S tem je led tudi za smotrno domače in šolsko čtivo prebit in želeli moramo samo, da bi delo strokovno komentiranih izdaj hitro napredovalo.

Tako smo s slovenskimi učnimi knjigami za nižje razrede srednjih šol kar zadovoljivo preskrbljeni, vse drugače pa je pri višjih razredih, kjer še vedno ni rešeno vprašanje o ločitvi pouka slovenščine in srbohrvaščine, poleg tega pa manjkajo knjige tako za slovenščino kakor za srbohrvaščino. Nekdanja Grafenauerjeva »Kratka zgodovina slovenskega slovstva« je že davno razprodana, tako tudi njegove čitanke za višje razrede srednjih šol. Krivica, ki se godi materinemu jeziku zaradi popolnega pomanjkanja učnih knjig za višje razrede, je še tem večja, če pomislimo, kako visoko mesto zavzema pouk materinščine pri drugih narodih.

Preostaja torej želja, da bi knjigam za nižje razrede srednjih šol čimprej sledile tudi knjige za višje razrede, in da bi tudi te prinesle toliko zadovoljivega gradiva, kakor so ga prinesle prve. Morda se bodo po uspelem kolektivnem delu srednješolskih profesorjev združili k delu za enotne knjige iz slovenskega jezika tudi osnovnošolski učitelji. Gotovo bi bilo koristno, če bi oboji stopili tudi medsebojno v stik, saj bi knjige za osnovne šole morale biti tudi priprava za pouk v srednjih šolah.

Silva Trdina.



**Korespondenca pomembnih Slovencev 1. Francè Kidrič, Zoisova korespondenca 1808—1809.** Izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1939.

Med prvimi publikacijami slovenske Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani je izšel del Zoisove korespondence. Izdajo je pripravil univ. prof. in akademik Francè Kidrič, ki je na enak način kot to izdal že korespondenco drugega slovenskega prerodnega delavca, Primca. Da je Zoisova korespondenca izšla med prvimi publikacijami slovenske Akademije znanosti in umetnosti, se mi zdi pomembno zlasti zato, ker samostojna akademija znanosti in umetnosti pomeni za vsak narod najvišjo kulturno institucijo, vrh njegove kulturne zrelosti in pomemben znak narodne individualnosti, a je bil pri Slovencih prav Zois oni človek, ki je za ustvaritev slovenske narodne individualnosti, kulturne osamosvojitve in podviga v zadnjih desetletjih 18. in prvih dveh desetletjih 19. stoletja največ napravil, saj je bil iniciator slovenskega jezikovnega, knjižnega in kulturnega preroda ter velikodušen mecen slovenskih kulturnih delavcev in načrtov.

Svojo izdajo Zoisove korespondence je Kidrič razdelil v pet poglavij. V prvem poglavju, ki ima naslov »Zoisova ostalina«, avtor podrobno pretresa usodo Zoisove zapuščine in njena sedanja nahajališča. Pri tem gleda zlasti na usodo Zoisove korespondence kot najvažnejšega vira za študij slovenskega prerodnega gibanja in glavnih prerodnih delavcev ter njihovih prerodnih tendenc in načrtov. Avtor ugotavlja, da se je marsikak kos Zoisove zapuščine zaradi nemarnosti poklicanih ljudi za nas izgubil.

Drugo poglavje ima naslov: »Ohranjena Zoisova korespondenca do 1808. leta.« V njem je Kidrič zbral in kronološko uredil vso znano Zoisovo korespondenco do 1808. leta ter zraven navel njena sedanja nahajališča in dosedanja znanstveno uporabo. Ta del Zoisove korespondence sedaj še ni dozorel za izdajo.

Tretje poglavje: »Žiga Zois in njegovi dopisniki 1808.« je posvečeno Zoisovi fiziognomiji okoli 1808. leta in fiziognomijam glavnih njegovih korespondentov tega časa (Kopitar, Erberg, Jerman in Černič).

Jedro knjige tvori kritična in kronološko urejena izdaja Zoisove korespondence med novembrom 1808. in majem 1809. letom. Vseh pisem je 39, a gotovo je, da je bila Zoisova korespondenca tega časa še obsežnejša, le da se nam je izgubila. Večino pisem (22) tvorijo Kopitarjeva pisma z Dunaja po njegovem slovesu od Zoisa. Zoisovih pisem je 8, ostala so pisma drugih manj pomembnih Zoisovih korespondentov.

Zadnje poglavje: »Ocen«, obravnava pomen Zoisove korespondence tega časa za študij prerodnega gibanja in posameznih delavcev na tem področju. Ta pisma so posebno za študij Zoisove in Kopitarjeve duševne podobe nepogrešljiv vir.

Slovenska Akademija znanosti in umetnosti in Francè Kidrič sta z izdajo te korespondence opravila pomembno delo, ki ga bo treba nadaljevati tudi na drugih področjih slovenske kulturne in politične zgodovine.

Tine Logar.

**Popravek:** V zadnji številki je po neljubi pomoti izpadlo, da je slovaške pesmi prevedla gospa Gaberščik-Smolej.



# DROBNA POROČILA O KNJIGAH

**Dr. Bogumil Vošnjak: Jugoslovenski odbor (1815—1918), Beograd 1940.**

Ker nismo dobili v oceno izvirnika v slovenskem jeziku, prinašamo nekaj misli o tej zanimivi knjižici šele ob prevodu v srbohrvaščino. Predvsem moramo pohvaliti Vošnjakovo vnemo, s katero obuja spomine na svoje delo pri ustvarjanju skupne države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ob tej priliki moramo žal ugotoviti, da Slovenci še danes ob drugi svetovni vojni nismo položili točnih računov o svojih naporih pri ustvarjanju skupne države in zaradi tega seveda tudi nismo mogli ugotoviti vseh tistih napak, ki smo jih storili in ki so bile tako usodne, da so terjale eno tretjino našega naroda. Da pa takega obračuna še nismo mogli položiti, leži krivda predvsem na tistih politikih, ki so vodili slovensko ljudstvo v takratnih časih, pa še do danes niso čutili potrebe, da povedo in razložijo, kaj in kako so delali. Nekaj krivde pa leži tudi na naših zgodovinarjih, ki te dobe niso še tako obdelali, da bi lahko današnja generacija že črpala nove pobude v podobnem delu. Dr. Vošnjak sicer misli, da se taka velika doba ne bi več vrnila, toda mi čutimo, da se bližamo novim velikim časom, ki bodo za slovenski narod in državo Srbov, Hrvatov in Slovencev mogoče enako usodni, kot so bili leta 1914.—1918. Vošnjakova knjižica je samo informativnega značaja. Vendar pa se nam zdi, da bi bilo treba prav v taki knjižici, ki je namenjena predvsem delavcu in kmetu, opustiti ali vsaj drugače razložiti besedo »jugoslovensko edinstvo«. Ta beseda je v naši državi dobila tako slab zvok, da ji v tej obliki ni več mesta med nami. Praksa izvajanja beograjskega »jugoslovenstva« je topla Slovencev prav do danes, ker se v državni upravi, in še posebno ne v finančni, ni uresničila osnovna ideja jugoslovenske ideologije iz krfske reklamacije, to je »popolne enakopravnosti vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev«.

**Dr. Jovan Đorđević: Osnovna pitanja federalne države. Biblioteka politika i društvo. Beograd, 1940.**

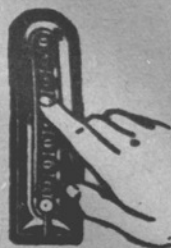
Pisatelj misli, da se federacija pojavlja kot nujen sistem državne organizacije predvsem v tistih deželah, kjer obstajajo zapletenost in različnosti že v osnovi družabne skupnosti. V knjigi poskuša razjasniti temeljna vprašanja federacije in to ne samo po njeni tehnično-ustavni, ampak tudi po njeni politični in sociološki strani. Vse odgovore pa skuša na podlagi stvarnega in teoretičnega poznavanja federativno urejenih držav — predvsem Združenih držav Amerike — spraviti »v logično teoretski sistem«. Đorđević misli, da je federacija državna oblika bližnje in daljnje bodočnosti. Pri tem misli tudi na državo Slovencev, Hrvatov in Srbov ter trdi, da njena ureditev (z banovino Hrvatsko) še ni v pravem smislu federacija, vendar pa je tako postavljena, »da se po sami državnopravni logiki mora razviti in izoblikovati v federativno državo, če hočemo, da bo imel novi sistem trajne osnove in določen smisel.« Za tako definitivno preureditev države pa govorijo tudi še globlji vzroki. Predvsem pa je treba o tem »mного pisati in razmišljati, ker brez teorije o federaciji ni federacije v praksi in v življenju«. Po tem zanimivem uvodu razpravlja pisatelj o pojmu federacije in njenem nastanku, o pravni naravi in suverenosti ter o razdelitvi pristojnosti. V drugem delu razpravlja o organizaciji federativno urejenih držav. V tretjem delu o okvirih in pokretnih vzmeteh, v četrtem o cilju in možnostih federacije, v petem delu pa odkriva vrednosti federativno urejene države: »Zvezna država je edino pravi državni sistem.« Pri tem navaja mišljenje pluralistov, ki trdijo, da edino teritorialna in funkcijska federacija lahko prepreči centralistične in diktatorske težnje moderne države.



*... da, da, tako je bilo nekoč ...  
... danes pa pritismemo samo na  
tipko ...*

Prava tehnična čarovnija! Ni Vam treba več iskati postaj, ki jih najraje poslušate. Pritisnite na eno izmed tipk in „Vaša“ postaja je tu.

BLAUPUNKT-ovi radijski aparati sprejemajo ves svet, so selektivni in imajo izredno lep, mehak glas. Lepota glasu Blaupunkt-ovih aparatov je prišla že kar v pogovor. Če hočemo reči, da kak aparat zelo lepo poje, pravimo, da ima tak glas kot



**BLAUPUNKT**



Zastopstvo za Slovenijo:

„Radio“ d. o. o. v Ljubljani, Miklošičeva 7